

نقش شهدای مدافع حرم بر همگرایی منطقه‌ای

دکتر غلامحسین یوسفی¹

فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال نوزدهم، شماره 4، پیاپی 76، زمستان 1397؛ صفحات 184-143

تاریخ پذیرش نهایی: 1397/12/05

تاریخ دریافت: 1397/11/15

چکیده

مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم واژه‌ای است که در نبرد با تروریسم تکفیری و داعش در عراق و خصوصاً در سوریه و در دفاع از حریم حرم اهل بیت عصمت و طهارت پس از سال 2011 ابداع گردید و در کوتاه زمانی ثوری مدافعان حرم تبدیل به یک فرهنگ نسبتاً فراگیر و تأثیرگذار در سه حوزه فرهنگی، سیاسی و امنیتی گردید که خیل عظیمی از جوانان کشورهای منطقه غرب آسیا و حتی اروپا و آمریکا را نیز راهی کشورهای یاد شده نمود تا از حرم اهل بیت عصمت و طهارت دفاع نمایند. این همگرایی منطقه‌ای موجب شکل‌گیری لشکر عظیمی از نیروهای جان برکف انقلابی گردید که به عنوان بازوی قدرتمند نظامی و امنیتی انقلاب اسلامی در سطح منطقه عمل می‌کند. این مقاله به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم تأثیری در همگرایی منطقه‌ای داشته‌اند؟ به منظور روشن شدن موضوع و معلوم نمودن مجهول، بررسی نقش و تأثیر فرهنگی، سیاسی و امنیتی مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم در ایجاد همگرایی منطقه‌ای بین کشورها و ملت‌های منطقه در تقابل با سیاست‌های مزورانه، توسعه‌طلبانه و برهم زننده امنیت کشورهای محور مقاومت در این مقاله در دستور کار قرار گرفته و روش پژوهش، مطالعه و گردآوری اسناد، کتب، مقاله‌های علمی و سایت‌های معتبر خواهد بود.

واژه‌های کلیدی

منطقه‌گرایی، همگرایی منطقه‌ای، فرهنگ، سیاست، امنیت، مدافع حرم

1. کاندیدای دریافت دکتری روابط بین‌الملل از دانشگاه اصفهان

دین مبین اسلام از اساس، دینی کامل، جامع و مانع بوده که برای تمام امور انسان اعم از امور مادی و معنوی دارای برنامه بوده و ماهیتاً جمع‌گرا است تا گروه‌گرا یا فردگرا. آموزه‌های تشیع نیز برگرفته از همین دین است که پرودگار جهانیان به عنوان آخرین، کامل‌ترین و جامع‌ترین دین توسط پیامبر اعظمش به بشریت ارزانی داشته است تا راه سعادت و کمال را بیمایند. اندیشه‌های سیاسی و حکومتی اسلام ناب محمدی (ص) که بیشتر در تشیع جلوه‌گری می‌کند موجب گردیده است تا شخصیت سترگی مانند امام خمینی (ره) حکومت اسلامی را در کشور پهناور ایران تحت عنوان جمهوری اسلامی ایران ایجاد و پایدار نماید. این اندیشه ناب توانسته است طی کمتر از چهار دهه نظام‌های فراگیری چون کمونیسم و لیبرالیسم که جهان را با وجود دارا بودن اندیشه‌ها، نژادها، ادیان و مذاهب، فرهنگ‌ها و گرایش‌های متعدد و متفاوت در دو قطب شرق و غرب تقسیم و خلاصه نموده بودند، به چالش بکشد به گونه‌ای که نظام کمونیسم را به زباله‌دان تاریخ فرستاد و نظام لیبرال دموکراسی غربی را نیز در آستانه سقوط قرار داده است. این اندیشه ناب به دلیل جذابیت‌ها و موفقیت‌هایی که کسب کرده توانسته است در سطح جهان، خصوصاً در دل مستضعفان جهان و به ویژه در دل ملت‌های منطقه نور امیدی را روشن نموده و آنها را به پیروی و همگرایی با این اندیشه ناب هدایت نماید. ویژگی‌ها و برجستگی‌های این اندیشه که در آرمان‌ها و اهداف عالی انقلاب اسلامی به رهبری بنیان‌گذار فقید انقلاب اسلامی چون خورشیدی می‌درخشد و هدایت این مسیر توسط جانشین شایسته و فهیمش امام خامنه‌ای طی نزدیک به سه دهه مدیریت پیامبرگونه این انقلاب، موجب افزودن گستره‌ای بسیط به حوزه نفوذ آن شده که موجی از نگرانی و دشمنی توسط بدخواهان اسلام ناب را به دنبال داشته است. بدخواهانی که برای قطع و خاموش کردن نور امید انقلاب اسلامی پاشنه‌های آشیل آن را نشانه رفته و به منظور

سرنگونی نظام جمهوری اسلامی به عنوان ریشه تحولات اصیل و مؤثر منطقه، تلاش در قطع شاخه‌های آن نموده و با کمک رژیم جعلی صهیونیستی، سرزمین‌های عراق و سوریه را توسط فرق تکفیری و داعشی تسخیر کردند تا با سرنگونی دولت‌های مرکزی این کشورها بتوانند تخم نفاق و تکفیر را در این کشورها و منطقه کاشته و سپس به سرنگونی جمهوری اسلامی و در نهایت نابودی اسلام ناب مبادرت ورزند.

از آنجایی که جمهوری اسلامی ایران همیشه و همواره منادی وحدت و همدلی دولت‌ها و ملت‌های منطقه بوده است، این بار نیز در همین قامت جلوه‌گر گردید و با سردادن ندای «دفاع از حریم حرم‌های آل‌الله سلام الله علیها» وارد میدان مبارزه با تروریسم تکفیری و داعشی گردید. اگرچه جمهوری اسلامی ایران در ابتدای راه یکه و تنها وارد این میدان شد اما دیری نپایید که تئوری مدافعان حرم ائمه علیهاسلام تبدیل به فرهنگی فراگیر در سه حوزه کلی فرهنگی، سیاسی و امنیتی شد که گستره آن نه تنها غرب آسیا که قاره‌های آمریکا و اروپا را نیز دربر گرفت و مدافعانی با ملیت‌ها و مذاهب گوناگون خود را به میدان مبارزه یعنی عراق و خصوصاً سوریه رساندند. دشمنانی که با هدف براندازی حکومت‌های موافق ایران در عراق و سوریه و سپس براندازی حکومت ایران وارد میدان شده بودند، به دلیل توفیق ایران در فرهنگ‌سازی مدافعان حرم و غلبه بر تروریسم تکفیری و داعشی و تبدیل تهدید به فرصتی کم‌نظیر، خاک ریزهایشان را یکی پس از دیگری با خفت و زبونی ترک و فرار را بر قرار ترجیح دادند و امروزه نه تنها هیچ کدام از حکومت‌های یاد شده سرنگون نشده‌اند، بلکه با قدرت برسرکار بوده و بر اوضاع مسلط گردیده‌اند و دولت‌های حامی تروریسم تکفیری، دست از پا درازتر برای دایر کردن سفارت‌خانه‌هایشان گوی سبقت را از یکدیگر ربوده و اقدام به گشایش سفارت‌خانه می‌نمایند. این تحولات و چرخش‌های سیاسی نشان از حقانیت جهت‌گیری جمهوری اسلامی ایران در

مبارزه با تروریسم تکفیری، مجاهدت، ایثار و جانفشانی مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم آل‌الله دارد. فرهنگی که فراگیر شده و منطقه را به شدت تحت تأثیر خود قرار داده و پرچم‌دار حقیقی مبارزه با تروریسم تکفیری شده است. مقاله پیش‌رو به منظور واکاوی نقش و تأثیر مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم در ایجاد همگرایی منطقه‌ای متأثر از فرهنگ دینی اسلام ناب، مذهب متعالی شیعه و مکتب سازش‌ناپذیر، انقلابی، والا و از جان گذشتگی عاشورایی و هویت دینی، جهت تنویر افکار عموم مردم به ویژه خواص جوامع اسلامی، ژرف نمودن و افزایش گستره مدافعان حرم به نگارش درآمده است.

چارچوب مفهومی

«منطقه‌گرایی» و «همگرایی منطقه‌ای» از جمله نام‌آشنا‌ترین مفاهیمی هستند که در نیم قرن اخیر در مباحث روابط بین‌الملل، مورد توجه قرار گرفته‌اند. منطقه‌گرایی معادل کلمه لاتین رژیونالیسم است که از لغت Region به معنای منطقه و پسوند ISM که به معنای گرایش و اعتقاد ترکیب شده است. اما در ادبیات روابط بین‌الملل، منطقه‌گرایی یا رژیونالیسم هنگامی به کار می‌رود که دولت‌های واقع در یک منطقه جغرافیایی که دارای علائق مشترک هستند از طریق سازمان‌های منطقه‌ای با یکدیگر همکاری نظامی، سیاسی و اقتصادی داشته باشند (علی بابایی، 1372: 132).

هتن و سودرbaum نیز منطقه‌گرایی را به عنوان ایدئولوژی و برنامه‌ای که توسط دولت‌ها برای رسیدن به نظم منطقه‌ای، همچنین به صورت سیاست و پروژه‌ای که در پی آن دولت‌ها و بازیگران غیردولتی با هم همکاری می‌کنند و در داخل یک منطقه خاص به هماهنگی استراتژی‌های خود می‌پردازند و اغلب به نهادسازی منجر می‌شود، تعریف می‌کنند (Hettne and Soderbaum, 1998: 3)

نظریه سازه‌انگاری تأکید دارد «منطقه آن چیزی است که ساخته می‌شود» و مناطق، پدیده‌های هویتی و شناختی هستند که توده مردم به طور عام یا نخبگان به طور خاص در آنها احساس با هم بودن، تعلق داشتن به یکدیگر و سهیم بودن

در ارزش‌ها و منافع مشترک دارند. «منطقه بودگی»¹ برحسب هویت منطقه‌ای مشترک و نوعی «مابودگی»² منطقه‌ای تعریف می‌شود که جغرافیا، سرزمین و عناصر مادی نقش اندکی در آن ایفا می‌کنند از این رو آنچه که کشورها و ملت‌ها را گرد هم می‌آورد، اشتراک‌های فرهنگی، اجتماعی، ارزشی و تاریخی است (Adler and Barnett, 1998: 31).

در ادبیات روابط بین‌الملل و جغرافیای سیاسی، بر تعاریف دیگری از منطقه از جمله «قربت جغرافیایی» تأکید می‌شود. در علوم روابط بین‌الملل، «منطقه بدون استثناء شامل سرزمین‌های چندین کشور می‌شود که به علت پیوندهای جغرافیایی مشترک به یکدیگر مرتبط شده‌اند.» با این همه، عموم تعاریف منطقه را که به مبحث منطقه‌گرایی ارتباط دارد، می‌توان در سه دسته تعریف جای داد:

1. منطقه به عنوان واحدی جغرافیایی که حدود آن کمابیش بر پایه مرزهای فیزیکی و مختصات اکولوژیک تعیین می‌گردد.
2. منطقه به مثابه یک نظام اجتماعی متشکل از روابط فرامحلی و فراملی گروه‌های انسانی که امنیت واحدهای تشکیل‌دهنده آن به هم گره خورده است.
3. منطقه به عنوان مجموعه‌ای از کشورها که با عضویت در یک سازمان منطقه‌ای، در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به «همکاری‌های سازماندهی شده» می‌پردازند.

همگرایی: «همگرایی»³ واژه‌ای است که مفهوم آن در مقابل «واگرایی»⁴ قرار دارد و نوعاً در حوزه علوم انسانی به کار می‌رود. همگرایی در فرهنگ لغات آکسفورد به دو صورت تعریف شده است:

- الف) ترکیب دو چیز در یکدیگر به طوری که یکی بخش تفکیک‌ناپذیر دیگری شود.**
ب) عضویت کامل یک فرد در یک جامعه

1. Regionness
 2. Weness
 3. integration
 4. disintegration

همگرایی در علوم سیاسی عبارت است از فرایندی که طی آن دولت‌ها یا واحدهای سیاسی برای دستیابی به اهداف مشترک خود، به طور داوطلبانه و آگاهانه بخشی از حاکمیت و اقتدار عالی خود را به یک مرکز فراملی واگذار می‌کنند (کاظمی، 1370: 3). همگرایی بیانگر شرایطی است که در آن سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و ارتباطی با کنار گذاشتن عوامل اختلاف برانگیز و تعصبات ملی‌گرایانه به سود اهداف جمعی و منافع مشترک به حدی به هم نزدیک می‌شوند که نظام جدیدی از روابط، جایگزین نظام پیشین می‌گردد.

برخی از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل با تکیه بر تجربه اروپای غربی همگرایی را یک «فرایند»¹ و زمانی به عنوان یک «محصول نهایی»² و وحدت سیاسی در روابط واحدهای مستقل ملی قلمداد می‌کنند. افرادی چون «آمیتای اتزیونی»³ و «کارل دوویچ»⁴ همگرایی را بیش از آنکه یک فرایند برای نیل به مرحله وحدت بدانند، یک طرح و یک وضعیت نهایی قلمداد می‌کنند. از نظر دوویچ و همفکرانش که به مکتب «ارتباطیون» تعلق دارند، همگرایی به معنای «ادغام سیاسی»⁵ است و هرچیزی که کمتر از یک وحدت سیاسی رسمی باشد، ناقص و بی‌ثبات خواهد بود (فرانکل، 1371: 84). طیف دیگری از نظریه‌پردازان مانند «فلیپ ژاکوب»⁶ و «هنری تیون»⁷ از همگرایی به عنوان یک پدیده و امری نسبی یاد کرده‌اند تا امری مطلق (MCCALL, 1976: 7).

درواقع با این الگوهای مفهومی می‌توان گفت همگرایی ضرورتاً به ادغام واحدهای سیاسی منجر نمی‌شود، اما کاهش اختلافات سیاسی و افزایش همکاری‌های دو و چندجانبه به طور هم زمان می‌تواند زمینه تشکیل سازمان‌های

1. process

2. End product

3. Amitai Etzioni

4. Karel Deutsch

5. itical integration

6. Philip Jacob

7. Henry Tune

فراملی و در نهایت

ادغام واحدهای سیاسی را فراهم کند. کارل دوویچ معتقد است تعامل بین دولت‌ها منجر به تشکیل «جوامع امنیتی»¹ یا نظام‌های سیاسی-اجتماعی ادغام شده می‌شود (Doughrty, 1981: 245). از نظر دوویچ همگرایی شرایطی است که در آن مردم یک منطقه ضمن پرهیز از به کارگیری زور و خشونت در روابط بینابین، مسایل خود را از راه‌های مسالمت‌آمیز حل می‌کنند و حتی از تشکیل و توسعه سازمان‌هایی که قادر به انجام تغییرات صلح‌جویانه و برقراری صلح باشند، حمایت می‌کنند (Taylor, 1968: 244).

با توجه به تعاریف ارائه شده، آنچه در این نوشتار بیشتر مد نظر نگارنده است، تعریف شماره 2 از منطقه‌گرایی است. زیرا گروه‌های انسانی موجود در منطقه غرب آسیا علیرغم اینکه در نظام‌های سیاسی متعددی جای گرفته‌اند، اما دارای یک نظام اجتماعی با میدان گرانس بسیار قوی «ایدئولوژیک اسلامی» و پیوستگی به ائمه طاهرین علیه‌السلام هستند و با همین ویژگی به یکدیگر پیوند خورده و توانسته‌اند امنیت دسته جمعی با محوریت دین و مذهب را تحت عنوان فرهنگ نوپدید با نام «مدافعان حرم» رقم بزنند که شاید تا این برهه از تاریخ روابط بین‌الملل اگر نگوییم بی‌نظیر، کم‌نظیر بوده است. فرهنگ مدافعان حرم در دنیای مادی‌گری امروزی و جهان قرن بیست و یکمی به واقع توانسته است معادلات نظام آنارشیک بین‌الملل را به چالش کشیده و در منطقه غرب آسیا جایگزین مطمئنی برای آن شود.

تأثیر فرهنگی - اجتماعی مدافعان حرم بر معادلات منطقه

هویت و نقش آن در شکل‌گیری فرهنگ مدافعان حرم

در میان نظریه‌های غربی روابط بین‌الملل که تا حدی به مسئله بنیان‌های ذهنی

1. Security community

توجه دارند، سازه‌انگاری نظریه‌ای است که می‌توان از آن برای بیان نقش و جایگاه دینی در عرصه‌های بین‌المللی استفاده کرد. سازه‌انگاری تلاشی عمیق در حوزه فرانظری، یعنی مباحث هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی محسوب می‌شود (P.ress, 2002, P.P. 1-8 Harvey and Bercher.)

یکی از مباحث مهم در سطح هستی‌شناسی برای سازه‌انگاران، مسئله هویت کنش‌گران است. هویت عبارت است از فهم‌ها و انتظارات در مورد خود که خاص نقش است. هویت‌ها را نمی‌توان جدای از بستر اجتماعی‌شان تعریف کرد؛ زیرا آنها ذاتاً امور رابطه‌ای هستند. سازه‌انگاران در تعریف هویت، آن را تعریف خود و یا کیستی خود در مقابل دیگری دانسته‌اند (Wilmer, 2002: 59). یعنی این که «خود» خود را دوست، دشمن یا رقیب دیگری بداند، تفاوت بسیاری در تعامل آنها ایجاد خواهد کرد (Wendt, 1994, P.P. 348 – 57).

مفهوم هویت یکی از موضوعات مهم مطرح در بحث هستی‌شناسی سازه‌انگاران محسوب می‌شود (Howard, 2005). آنها با توجه به تأکیدی که بر ابعاد معنایی زندگی اجتماعی (یعنی انگاره‌ها، ارزش‌ها، رویه‌ها، باورها و تعاملات) دارند، به «برساخته بودن» زندگی اجتماعی اعتقاد دارند و هویت را پدیده‌ای می‌دانند که در رابطه «خود - دیگری» شکل می‌گیرد، قوام پیدا می‌کند و پدیده‌ای از قبل داده‌شده و مسلم پنداشته شده نیست، بلکه در فرایند تعامل ایجاد می‌شود و بر منافع و ترجیحات افراد و دولت‌ها تأثیر می‌گذارد (Price and Reus - Smith, 1998, P.P. 241 – 244). حال اگر این هویت، یک هویت جمعی باشد، سبب افزایش همکاری دولت‌ها می‌شود، در غیر این صورت، تشدید منازعات را در پی خواهد داشت (Wendt, 1384: 125) جنیفر میتزن بر این باور است که دولت‌ها برای حفظ امنیت هستی‌شناسانه خود، گاهی حاضرند امنیت فیزیکی‌شان را به خطر بیندازند (Mitzen, 2006: P. 239).

سازه‌انگاری به رغم تأکید بر نقش مستقل ایده‌ها و انگاره‌های فرهنگی و دینی، دین را عامل منازعه و جنگ در روابط بین‌الملل تلقی می‌کند و امکان تبیین

رابطه متقابل دین و روابط بین‌الملل در نظریه‌های جریان اصلی و حتی سازه‌انگاری متعارف وجود ندارد. بنابراین اگرچه سازه‌انگاری را می‌توان نظریه‌ای در روابط بین‌الملل دانست که به مباحث معنایی و ماورایی (ارزشی) توجه دارد، اما همین نظریه نیز نمی‌تواند مبانی دینی که موجب ایثار و از خودگذشتگی مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم و همگرایی منطقه‌ای می‌شود را تبیین نماید.

شهید مدافع حرم ایرانی که خودش را افغانی معرفی کرد شهید «حسن قاسمی دانا» نمونه بارزی از عدم توجه به هویت مادی است. این شهید والامقام که از اهالی شهر مقدس مشهد بود، در کل 22 روز در سوریه حضور داشت و بعد به شهادت رسید. شهید حسن قاسمی دانا برای اینکه به جمع مدافعان حرم برسد، خودش را یک افغانستانی مهاجر ساکن ایران و حسن قاسم‌پور معرفی کرده و لابه‌لای آنان و با جمع آنان که داوطلبانه می‌رفتند، رهسپار سوریه شد؛ زیرا برای حسن از همان ابتدا افغانستانی، ایرانی و یا سوریه‌ای معنا نداشت. دفاع از حرم، برای شهید قاسمی دانا جغرافیا و مرزهای فیزیکی اهمیتی نداشت.

هویت، پیش نیاز زیست اجتماعی انسان محسوب می‌شود و چارچوب‌هایی برای شباهت‌ها و تفاوت‌ها به وجود می‌آورد (گل محمدی، 1392: 22) و هم در سطح فردی و هم در سطح جمعی معنا پیدا می‌کند. بنابر این می‌توان از هویت فردی و هویت جمعی سخن گفت و با توجه به اینکه هویت ملی، هویتی است که کلیت یک جامعه را در بر می‌گیرد، هویت‌های قومی و مذهبی می‌توانند زیر مجموعه هویت ملی قرار گیرند (جوادی ارجمند و همکاران، 1393: 152). در واقع هویت، پدیده‌ای چندسطحی و چندلایه است. عده‌ای آن را در سه سطح فردی، گروهی و ملی در نظر می‌گیرند و عده‌ای دیگر سطوح هویت را محلی، ملی و جهانی مشخص می‌کنند (دغاقله، 1386: 51). این درحالی است که منبع اصلی هویت در سطح نخبگان سیاسی حاکم، ایدئولوژی نظام سیاسی است. در سطح جامعه منابع متعددی مانند قومیت، مذهب، جنسیت، طبقه، تاریخ، جغرافیا و...

می‌توانند منبع تعریف هویت باشند. به عنوان نمونه یک «زن معلم مسیحی عرب عراقی» همزمان به پنج منبع هویتی متعدد تعلق دارد. اما باید توجه داشت که تعدد منابع هویتی الزاماً به معنای تعارض آنها با هم نیست. زیرا در شرایط عادی این تعدد منابع هویتی امری طبیعی تلقی می‌شود اما در صورت بروز بحران یا جنگ، اولویت بخشیدن به هریک از منابع ذکر شده به صورت خاص، می‌تواند به تعارض بینجامد (زن بودن یا مرد بودن؟ معلم بودن یا مدیر بودن؟ مسیحی بودن یا مسلمان بودن؟ عرب بودن یا ترکمان بودن؟ عراقی بودن یا اهل اقلیم کردستان بودن؟).

در مورد اینکه افراد براساس چه معیارهایی منبع هویتی خود را بر می‌گیرند؛ جامعه‌شناسان بر قوی بودن برخی تعلقات نسبت به دیگر تعلقات تأکید دارند، در حالی که علمای علم سیاست عامل قدرت را مهم و تعیین‌کننده می‌دانند. گاهی سیاستمداران به گونه‌ای اعمال قدرت می‌کنند که اکثریت جامعه هویت مورد نظر نظام سیاسی را اولی دانسته و می‌پذیرند. اما گاهی نیز ممکن است این اعمال قدرت نتیجه‌ای معکوس داشته و جامعه را به مقاومت و مخالفت برانگیزاند (قهرمان پور، 1388: 43 و 45).

رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) چندی پیش در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، به همراهی اهل سنت در دفاع از حرم اهل بیت (ع) اشاره کردند و با ذکر خاطره‌ای از دیدار خانواده یکی از شهدای اهل سنت مدافع حرم، به تمجید روحیه این خانواده در ابراز افتخار آنان به جای غم و اندوه پرداختند: «ما امروز در کنار خود، از برادران اهل سنت کسانی را داریم که با ما و همراه ما دارند در دفاع از حرم اهل بیت (ع) می‌جنگند و کشته می‌دهند، شهید می‌دهند. خانواده‌هایی از شهدای مدافع حرم پیش من آمدند که در بینشان چند خانواده سنی بودند.¹ خُب، این برادر

1. پدر و مادر و همسر شهید با رهبر انقلاب دیدار داشتند. رهبر انقلاب در این دیدار، آنها را دلداری دادند و به خاطر اینکه فرزندشان در این راه شهید شده، تبریک گفتند. بیشتر درباره وحدت شیعه و سنی صحبت کردند و گفتند شیعه و سنی با هم برادرند و در جنگی شهید شده‌اند که بیرون از خاک ایران بوده و همین نشان می‌دهد مردم سیستان و بلوچستان کاملاً با نظام هستند. این دیدار خیلی

اهل سنت که برای دفاع از حرم حضرت زینب (س) یا حرم امیرالمؤمنین (ع) یا حرم سیدالشهدا (ع) جوان خودش را گسیل می‌کند به جبهه، بعد هم که پیش ما می‌آید، به جای اظهار تأسف، به جای اظهار غم و اندوه یا گله و شکایت، ابراز افتخار می‌کند که پسر من در این راه شهید شده است» (امام خامنه‌ای، 1394).

با تعاریف، تعبیر و تفاسیری که از منطقه، منطقه‌گرایی، همگرایی منطقه‌ای و هویت بدست آمد، می‌توان گفت که منطقه‌گرایی و همگرایی منطقه‌ای در نظام بین‌الملل، بر پایه مادیت و منافع مادی بنا نهاده شده است و مباحثی نظیر معنویت یا هویت معنوی در آن جایگاهی ندارد! این مسئله درست برخلاف آن چیزی است که در مکتب اسلام از آن به عنوان یاری رساندن به هم نوع یاد می‌شود. آنچه کشورهای دیگر در مباحثی نظیر منطقه‌گرایی و یا همگرایی منطقه‌ای انجام می‌دهند عمدتاً با عقد قراردادهای سیاسی و مالی رقم می‌خورد. نمونه‌ای از این امور را می‌توان در منطقه خلیج فارس و حمایت‌های ایالات متحده آمریکا از کشورهای نظیر عربستان و با عقد قراردادهای چندصد میلیارد دلاری شاهد بود. یا قراردادهایی که روسیه با دولت سوریه به منظور کمک به این کشور در رهایی از بحران امنیتی بسته است را می‌توان اشاره نمود. این در حالی است که جمهوری اسلامی ایران و محور مقاومت برای کمک به دولت سوریه به منظور غلبه بر بحران امنیتی و خروج از آن نه تنها قرارداد مادی امضا نمودند، بلکه به منظور دفاع از هویت معنوی و اسلامی و بدون هیچ چشمداشتی به این کشور کمک هم کرده‌اند. بنابراین می‌توان گفت همگرایی منطقه‌ای که مدافعان حرم و

باعث دلگرمی‌مان شد. بعد از شهادت عمر، روحیه خانواده‌مان خیلی خراب و دوری عمر برایمان سخت بود. اولین نفری که از خانواده‌مان از شهادت عمر باخبر شد، من بودم. پنج روز خبر داشتم و به هیچ‌کس نگفتم. من شب‌ها پدر و مادرم را می‌دیدم که با هم خوش و بش می‌کردند و من فقط در قلبم گریه می‌کردم و نمی‌توانستم به آنها بگویم. منتظر بودم پیکرش را از سوریه به ایران بیاورند و یک روز قبل از آنکه پیکرش نزدیک شهر برسد، به بقیه بگویم. اگر از یک هفته قبل گفته بودم، تا رسیدن پیکر عمر، حال و هوای‌شان به هم می‌ریخت و اذیت می‌شدند (راوی: علی ملازهی برادر شهید عمر ملازهی، 1395).

همچنین شهدای مدافع حرم آنرا بنیان نهادند، و رای دنیای مادیت و مادی‌گرایی است که درک این مسئله نیز برای مادی‌گرایان سخت و شاید غیر قابل باور باشد. زیرا ملت‌های مسلمان دارای یک هویت اسلامی منبعث از «انما المومنون اخوه» هستند که این هویت دینی بر سایر مؤلفه‌هایی که امروزه مرسوم و رایج است، رجحان دارد. هویت دینی مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم، محدود و محصور به مرزهای جغرافیایی شناخته شده بین‌المللی نیست. چراکه اگر این‌گونه بود هیچ مسلمانی از کشورهای هند، پاکستان، افغانستان، ایران، عراق، لبنان و... حاضر نمی‌شد به کشوری برود که هیچ منافع مادی برای او و کشورش متصور نباشد.

به عنوان نمونه شهید مدافع حرم پاکستانی «وجاهت علی» از اهالی پنجاب پاکستان است که برای دفاع از حرم حضرت زینب(س) به سوریه اعزام شد و در سال 1392 در حوالی حلب به شهادت رسید و در قم به خاک سپرده شد، نشان از این دارد که سرمشق و الگوی اصلی مدافعان حرم، قیام امام حسین(ع) و حماسه عاشورا بوده است. مثال دیگر، شهید «سیدعلی شاه» فرمانده پاکستانی یکی از دسته‌های نظامی تیپ زینبیون در بخشی از وصیت‌نامه خود درباره تأثیرپذیری از قیام عاشورا آورده است: «ما درس آزادگی از کربلا آموختیم. بهترین زندگی، زندگی باعزت است و اگر عزت نباشد زندگی معنا ندارد و این یکی از بزرگ‌ترین درس‌های کربلاست و تا حرم حضرت زینب(س) کاملاً آزاد نشود، از سوریه بر نمی‌گردم.» (طایری، 1397: 181). جوان پاکستانی برای دفاع از حرم آل‌الله به سوریه اعزام شده و در این کشور به شهادت می‌رسد و پیکر مطهرش در ایران و شهر مقدس قم به خاک سپرده می‌شود. این‌ها نمونه‌هایی از هویت‌های دینی و تأثیر فرهنگی مدافعان حرم است که مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و با هیچ عقل معاشی قابل اندازه‌گیری نیست.

براین اساس، هویت دینی را می‌توان بر مبنای ارزش‌های آن تعریف کرد:

1. ارزش‌های غایی: ارزش‌هایی که در آنها هدفی خاص به طور کلی و انتزاعی،

بدون ارتباط با ارزش‌های دیگر، به عنوان یک ارزش مطلوب نهایی و یک موفقیت و دستاورد بزرگ تلقی می‌شود. در تعریف عملیاتی، زیرمقوله‌های این ارزش‌ها شامل موارد زیر می‌شود؛ رسیدن به سعادت ابدی و بهشت، پیروزی حق بر باطل و تاریخ‌سازی، تبریک گفتن شهادت به عنوان یک موفقیت عظیم و بی‌نظیر معنوی، زنده و جاوید ماندن یاد و خاطره شهیدان، شهادت و جهاد به عنوان شعار مکتب، ملت و انقلاب، تقدس و پاکی خون شهیدان و

2. **ارزش‌های ابزاری جهاد و شهادت:** ارزش‌هایی که در آنها شهادت و جهاد برای تحقق ارزش دیگری مطرح شده است. براساس محتوای مضمون‌ها و با تعریف عملیاتی، زیرمقوله‌های مهم زیر برای مقوله ارزش‌های ابزاری جهاد و شهادت به دست می‌آید؛ تأیید و تأکید بر راه شهیدان و ادامه آن، جهاد و شهادت برای خدا، راه حق، دین اسلام، قرآن، برای اهداف متعالی و برتری قدرت شهادت و خون بر هر نوع سلاح (پناهی، 1385، 72 و 73).

اندیشه مهدویت، عامل اساسی تأثیرگذار بر خیزش مدافعان حرم

در جهان‌بینی غربی و مکاتب مادی‌گرایانه، همه چیز بر اساس هزینه و فایده سنجش شده و اگر به لحاظ مادی نتوان ارزش یا آورده‌ای منظور نمود، اصل آن کار مورد تردید قرار گرفته و به اجرا درنخواهد آمد. بنابراین نمی‌توان خیزش مدافعان حرم از کشورهای مختلف و حضورشان در عراق و سوریه را با نگرش مادی‌گرایانه سنجید. زیرا در مکاتب الهی همه چیز را با نگاه مادی ارزش‌گذاری نمی‌کنند.

مکتب اسلام و مذهب تشیع که در درون خود فرهنگ منحصر به فرد «عاشورا» را دارند و به بیان امام خمینی (ره) «خون را بر شمشیر پیروز می‌دانند» هرگز حاضر به فرود آوردن سر تسلیم در برابر بیگانگان و متجاوزان به حریم مقدس حرم ائمه علیهم‌السلام تن نمی‌دهند. از جمله مهمترین عوامل خیزش و همگرایی مدافعان حرم در سال‌های اخیر را می‌توان فرهنگ عاشورایی، آموزه‌های مقاومت در مذهب شیعه، تسلیم‌ناپذیری، مبارزه با ظلم، جهاد در راه خدا، روحیه شهادت‌طلبی، روحیه

ایثار و از خودگذشتگی، بزرگداشت آیین‌های مذهبی مانند اربعین حسینی و شهادت شهیدان، اعتقاد به جهان پس از مرگ و اعتقاد به مهدویت، ظهور و حکومت جهانی بدور از وابستگی‌های حزبی، گروهی، نژادی و مذهبی دانست. روحیه انقلابی شیعه بر پایه اندیشه مهدویت شکل گرفته و این دیدگاه است که انتظار طولانی مدت و بازگشت نهایی دوازدهمین امام شیعه برای شکل دادن عصر جدید را تبیین می‌کند (Halverson and corman, 2011).

نمونه بارزی از تربیت‌یافتگان مکتب عاشورا و زیر بار ظلم نرفتن و سر تسلیم در برابر دشمنان و متجاوزان به حرم آل‌الله علیهم‌السلام شهید مدافع حرم ایرانی «محسن حججی» متولد سال 1370 نجف‌آباد اصفهان، دانش‌آموخته رشته تکنولوژی کنترل بود که در تاریخ 16 مرداد ماه سال 1396 در منطقه تنف در منطقه مرزی سوریه، عراق و اردن پس از اسارت به دست داعش و شکنجه فراوان به شهادت رسید.

تصویر مشهوری از محسن حججی که در آن یکی از افراد داعش پشت سر وی ایستاده است و با شیئی که چاقو یا سرنیزه به نظر می‌رسد، حججی را به قتلگاه می‌برد، در شبکه‌های اجتماعی باز نشر شد. از دید بسیاری از کاربران شبکه‌های اجتماعی، مفسران و رسانه‌ها، حالت چهره و رفتار حججی در این تصویر آرام است و این عکس را نماد شجاعت و آرامش او می‌دانند (جام‌جم، 2018). همچنین از دید برخی، چهره خشن نیروی داعش در پشت سر حججی، چهره آرام وی، دود و شعله‌های آتش در پشت زمینه، صحنه «نبرد کربلا» را در ذهن تداعی می‌کند (الطاف احمد، 2018). شهادت محسن حججی چنان تأثیری بر افکار عمومی داخل ایران و حتی خارج از ایران گذاشت که دوست و دشمن از او به عنوان قهرمان، شجاع، مظلوم و استوار نام برده و خیل عظیمی از جوانان ایرانی و غیر ایرانی برای ادامه راهش در صف اعزام به سوریه به منظور نبرد با دشمن دژخیم به حرکت درآمدند. همچنین تشییع جنازه قطعه‌قطعه شده این شهید مظلوم سندی

ماندگار در حافظه تاریخی ملت‌های جهان خصوصاً مردم منطقه گردید. همان‌گونه که امام خمینی (ره) فرمودند: بکشید ما را، ملت ما بیدارتر می‌شود، شهادت مظلومانه حججی‌ها موجب بیداری و هوشیاری بیشتر مردم منطقه گردید و تا نابودی داعش و تکفیری‌ها از پا ننشستند. امروز محسن حججی‌ها بیش از آنکه می‌توانستند در دوره حیات خودشان در همگرایی معنوی، فکری و عینی مردم منطقه نقش داشته باشند، با شهادت و نثار خون سرخشان با تاسی به شهید جاوید کربلا حضرت حسین ابن علی علیه‌السلام توانسته‌اند به بشریت خدمت کرده و موجب همگرایی معنوی، فکری و عینی مردم منطقه شوند.

ویلیام وات¹ می‌گوید: «اعتقاد به امامت و مسئله انتظار از جمله ویژگی‌های تشیع‌اند که در اندیشه سیاسی شیعه نقش مهمی ایفا می‌کنند». این منجی‌گری تبدیل به یکی از جنبه‌های اساسی اسلام تشیع شده است (بلخاری، 130). ایران با استفاده از شمشیر قدرتمند سیاست اسلامی، مشروعیت نظام‌های منطقه‌ای را به چالش کشید که رهبری آن، جهان خارج را از خلال منشور موعودگرایی اسلامی می‌نگرد (جرجیس، 1389: 219).

میشل فوکو² اعتقاد به امام زمان (عج) را موتور محرکه هیجان‌های اجتماعی شیعه می‌داند و اعتقاد به مهدویت را عاملی می‌داند که مردم را در حالت آمادگی کامل قرار می‌دهد؛ زیرا انتظار فرج بر هر مسلمان شیعه واجب است و به عنوان مصداق، مردم شیعه ایران برای رسیدن به همین آرمان، انقلاب خود را رقم زدند (فوکو، 1375: 36 و 37).

شهید مدافع حرم ایرانی «حمیدرضا اسداللهی» متولد سال 1363 تهران، قاری برجسته قرآن کریم، محقق و پژوهشگر قرآنی، بسیجی جهادگر، نخبه و فعال بین‌المللی، دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی دانشگاه تهران و خادم

1. William Watt.
2. Michl Foucauit.

الشهدا که در تاریخ 29 آذر 1394 در حلب سوریه به شهادت رسید، شب قبل از اعزام به سوریه در حرم امام رضا(ع) وصیت‌نامه‌اش را که شامل: وصیت به همسر، به فرزندان، به پدر و مادر، به خواهر و برادرش، به کانون مسجد، وصیت به مجموعه تربیتی بسیج و هم صحبتی با امام زمان و امام خامنه‌ای و مسلمانان جهان دارد، چنین می‌نویسد:

صحبتی با امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

در ابتدا صحبتی با سید و مولایم امام زمان(ع) دارم؛ ای سید و مولایم! آقا جان! از تو ممنونم به خاطر تمام محبت‌هایی که در دوران دنیا به من ارزانی داشتی و شرمندهم که شاکر این همه نعمت نبودم، اما امید به رحمت و کرم این خانواده دارم و با این امید زنده‌ام.

گرچه برای تربیت شدن و سرباز تو شدن تلاشی نکرده‌ام، اما به آن امید جان می‌دهم که در آن روز موعود که ندا می‌دهند از قبرهایتان بیرون آید و به یاری مولایتان بشتابید، من هم به اذن مولایم در حالی که شمشیر به کمر بسته‌ام، از قبر بیرون آمده و پای رکاب شما سربازی کنم، آرزوی بزرگی است، اما آرزو بر جوانان عیب نیست.

در دوران زندگی‌ام سعی کردم هیچ موضوع شخصی و دنیایی را از شما نخواهم و شما را قسم ندهم، اما الان در حرم جدتان امام رضا(ع) شما را به مادرتان قسم می‌دهم که همه جوانان این انقلاب اسلامی و در آخر این حقیر عاصی را برای نصرت خودتان تربیت کنید و برای سربازی خودتان به کار گیرید. آقا جان! به من می‌گویند تو زن و بچه داری، چرا به جهاد می‌روی؟ آقا جان! مگر من برای همسر و فرزندانم چه کرده‌ام؟ هرچه بوده از لطف و عنایت شما بوده است. آقا جان! برخی نمی‌دانند وقتی من از تو جدا شدم، آن روز باید نگران من شوند و ان شاء الله که آن روز را نبینند.

تأثیر سیاسی مدافعان حرم بر معادلات منطقه

مروری بر تجارب همگرایی در جهان اسلام

از زمان استقرار نظام دولت-ملت در سرزمین‌های اسلامی، طرح‌های مختلفی برای همگرایی پیشنهاد شد که برخی از آنها عملی گردیده و برخی نیز همچنان در حد پیشنهاد باقی مانده است. از میان طرح‌هایی که اجرا شده؛ برخی به شکست انجامیده و برخی دیگر به امید موفقیت‌های آینده همچنان به فعالیت خود ادامه داده‌اند. طرح‌ها و ایده‌های همگرایی در جهان اسلام در دو دسته کلی جای خواهند گرفت که عبارتند از:

(الف) ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های سیاسی شامل جمهوری متحده عربی، فدراسیون عربی، اتحادیه عرب و سازمان کنفرانس اسلامی است.

(ب) تشکیل اتحادیه‌های اقتصادی شامل شورای همکاری خلیج فارس، شورای همکاری عرب، گروه دی هشت و سازمان همکاری‌های اقتصادی (ا.ک.و) است (ولایتی، 1389: 158).

مطالعه تجارب همگرایی در جهان اسلام بیانگر آن است که روند همگرایی در میان کشورهای اسلامی از توفیق چندانی برخوردار نبوده و تلاش‌هایی که در این زمینه انجام گرفته یا متوقف گردیده و یا به امید آینده‌ای بهتر به صورت باری به هر جهت استمرار یافته است. به عنوان نمونه، فرجام برخی از همگرایی‌ها در جهان اسلام ذکر می‌شود: اتحاد مصر و سوریه بعد از سه سال متلاشی شد، فدراسیون عربی متشکل از عراق و اردن یک ماه بیشتر دوام نیاورد و شورای همکاری عرب نیز پس از یک سال از هم فروپاشید. شورای همکاری خلیج فارس، اتحادیه عرب و ا.ک.و تنها از این نظر که توانسته‌اند تا امروز به موجودیت خود ادامه دهند، می‌توان گفت موفق بوده‌اند! زیرا آنها نیز در جهت نیل به همگرایی، دستاورد قابل توجهی نداشته‌اند. نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که عوامل متعددی چون استبداد داخلی، اختلافات سیاسی، ملی‌گرایی افراطی، رقابت

به جای همکاری، بی‌ثباتی سیاسی، استعمار خارجی و صهیونیسم از جمله موانع و دلایل عدم کارایی و موفقیت رشد همگرایی در جهان اسلام بوده و طرح‌ها و ایده‌های همگرایی را به شکست کشانیده است (ولایتی، 1389: 168). قدرت‌های استعماری که در سده‌های گذشته با فناوری‌های پیشرفته و تهاجم فرهنگی بر جهان اسلام سیطره پیدا کرده بودند، با خلق مکتب جدیدی به نام «صهیونیسم»، جنگی فرسایشی را بر ملت‌های مسلمان تحمیل کردند (ولایتی، 1376: 5-7). رویارویی صهیونیست‌ها و مسلمانان فلسطین زمینه تفرقه میان کشورهای اسلامی را فراهم کرد و در نتیجه قدرت جهان اسلام را کاهش داد. به طور کلی صهیونیسم به مثابه ابزار استعمار غرب تلاش می‌کند تا در جهان اسلام با استفاده از سیاست «تفرقه انداز و حکومت کن»، جنبش‌های اسلامی و عربی را متلاشی کند (ولایتی، 1389: 175). تلاش اسلام‌ستیزان همواره بر این اصل استوار بوده است که نگذارند امت اسلام حول مشترکات گرد هم آمده‌اید واحده‌ای شوند.

امت واحده (شکل‌گیری مدافعان حرم)

خداوند در قرآن کریم در نه آیه به مسئله مهم امت واحده پرداخته است. امت واحده طرحی است که اسلام برای وحدت جامعه بشری ریخته است. در قالب همین نظریه خداوند همه بشریت را یک امت واحد تلقی کرده است: «وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ» (یونس، 19).

قرآن کریم تشکیل امت واحد را یک برنامه وسیع و جهانی برای تحقق حکومت جهانی واحد می‌داند. برای تحقق این آرمان در ادیان مختلف به ظهور مصلح آخرالزمان نوید داده است که وی این امت جهانی را بنیان می‌نهد. تحقق چنین جامعه‌ای منوط به وحدت است و وحدت نتیجه ایمان و عقیده خواهد بود. اهمیت وحدت در جامعه اسلامی از آن روست که اسلام امت جهانی خود را بر

مبنای وحدت انسان‌ها بنا می‌کند، وحدتی که از طریق انسان دوستی و احترام به حقوق انسان‌ها و برادری و برابری میان آنها حاصل می‌شود و به وسیله ی آن مصالح مسلمین و بلکه بندگان خدا تأمین می‌گردد (کاشف الغطا، 1389). وحدت اسلامی می‌تواند نشان‌دهنده قدرت و شوکت اسلام، توانایی مسلمین، عامل غلبه بر ابرقدرت‌ها و ظالمین و موجب مطرح شدن دیدگاه‌های اسلامی گردد. براساس دیدگاه قرآن کریم انسان‌ها در اصل خلقت، وحدت دارند، چرا که خداوند آنها را از نفس واحد آفرید (دلشاد، 1390).

آیات قرآنی امت واحده صریحاً هرگونه اختلاف نوعی بین انسان‌ها را طرد نموده و بر وحدت کیفی بشریت تأکید می‌ورزد «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» ای مردم ما شما را از مرد و زنی بیافریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها کردیم تا با یکدیگر آشنا شوید (بشناسید) بی‌گمان گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست... (سوره حجرات، آیه: 13).

اسلام دین یک یا چند قبیله نیست، اسلام خاص یک سرزمین و یا یک منطقه و یا بخشی از کره زمین نیست، دعوت اسلام مربوط به یک عصر و یا یک دوره از ادوار زندگی بشریت نمی‌باشد. آنچه از قرآن بدست می‌آید جهان شمولی و جاودانی بودن این دین الهی است (مدنی، 1377: 192).

امام خمینی (ره) در این باره می‌فرماید: «ما معادله جهانی و معیارهای اجتماعی و سیاسی ای که تا به حال به واسطه آن تمام مسایل جهان سنجیده می‌شده است را شکسته‌ایم. ما خود، چارچوب جدیدی ساخته‌ایم که در آن، عدل را ملاک دفاع و ظلم را ملاک حمله گرفته‌ایم. از هر عادل‌ی دفاع می‌کنیم و بر هر ظالمی می‌تازیم، حال شما اسمش را هرچه می‌خواهید، بگذارید. ما این سنگ را بنا خواهیم گذاشت.» (امام خمینی: 160).

درک این رویکرد، نه تنها به شناخت جایگاه و قلمرو دین در عرصه‌های

سیاسی و بین‌المللی منجر می‌شود، بلکه موجب فهم علل و چرایی بسیج مسلمانان از سراسر جهان برای حمایت و دفاع از حرم اهل بیت (ع) و مقابله با سیاست‌های استکباری می‌شود. در واقع، رویکرد اسلام و سپس انقلاب اسلامی به مسائل خارجی و بین‌المللی، دیدگاهی جهان‌شمول به دین در روابط بین‌الملل می‌دهد و درک پدیده‌ای همچون مدافعان حرم را آسان می‌سازد. در مفهوم‌شناسی و معنی‌شناسی ارتباط انسان با اهل بیت عصمت و طهارت و حرم‌های پاک و مطهر آنها و اینکه این ارتباط مرز و جغرافیا نمی‌شناسد، باید دید در منظومه معارف دینی چه حلقه‌ها و عناصری وجود دارد که آنها را با یکدیگر پیوند می‌دهد. در واقع، حرم‌های اهل بیت علیه السلام (بلا تشبیه) مانند میدان مغناطیس عمل می‌کند و انسان‌های عاشق و محب را به سمت خود می‌کشاند. به عبارت بهتر همان‌گونه که خانه کعبه که حریم امن الهی است و مردم مسلمان با هر گرایشی گرد آن متجمع می‌شوند، می‌توان حرم ائمه علیه‌السلام را دارای جذبه‌ای دانست که انسان‌های پاک را به خود جلب می‌کند. این نسبت از سطحی‌ترین لایه‌های رفتاری شروع می‌شود و تا بطون مختلف دینی و اجتماعی ادامه می‌یابد. برای تبیین این موضوع باید به ابعاد وجودی انسان از منظر دینی (انسان‌شناسی دینی) توجه کرد.

انسان و حمایت از مظلوم در اسلام

با توجه به آنکه مؤلفه‌های سیاسی ناظر به انسان‌ها هستند، بررسی بنیان‌های انسان‌شناختی که زیربنای این مؤلفه‌ها به شمار می‌آیند، موضوع انسان‌شناسی، شناخت انسان و هدف اوست. استاد شهید مطهری از دیدگاه اسلام با رویکرد درون‌دینی و با استخدام روش تفسیر اجتهادی می‌گوید: «براساس جهان‌بینی الهی، در نظام هستی خدایی هست غنی و بی‌نهایت؛ و بقیه به او وابسته هستند. پس مسیر شناخت انسان از جهان‌بینی الهی به هستی‌شناسی و از هستی‌شناسی به انسان‌شناسی منتهی می‌شود» (لکزایی، 1391: 45). می‌توان گفت تا انسان شناخته

نشود، سیاست همچنان ناشناخته باقی خواهد ماند. انسان دارای زندگی مادی و فرهنگی است. سیر تکاملی انسان از جسم مادی شروع می‌شود و به سوی انسانیت کمال می‌یابد. کمال و سعادت برای انسان فطری نیست، بلکه وصول به کمال و سعادت فقط به واسطه افعال ارادی امکان‌پذیر هست؛ مسئولیت هم از پیامدهای آزادی اراده است. بنابراین، می‌توان چنین نتیجه گرفت که انسان؛ آزاد، انتخابگر و صاحب اختیار است و به همین علت، دارای عقل و اراده است (مطهری، 1369: 283). این انسان در منطق وحی فقط با اسلام که دین جهان‌شمول است و همگان را همسان، همسو، همتا، همخو، هماهنگ و همراه می‌کند، به کمال نهایی خود می‌رسد و وحدت جهانی بدون پیوند تکوینی و جهانی میسر نخواهد بود و هرگونه پیوندی که با سرشت توحیدی انسان‌ها مطابق نباشد، یا اعتباری یا زوال‌پذیر است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: ما از اسلام دفاع می‌کنیم. اسلام ما با اسلام متحجر از یک‌سو و با اسلام لیبرال از سوی دیگر، در اصول و مبانی کاملاً متفاوت است؛ ما هر دو را رد می‌کنیم. اسلام ما اسلامی است که به معنویت، عقلانیت و عدالت متکی و دارای سه شاخصه عمده است:

1. روح و اساس کار ما معنویت است؛
 2. عقلانیت (در کنار مصلحت حکیمانه و مدبرانه) مهم‌ترین ابزار کار ماست؛
 3. عدالت، مسئله محوری و اصلی ماست (امام خامنه‌ای، 1383).
- بر اساس دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به انسان، دفاع از محرومان، مستضعفان و مظلومان جهان و نیز مبارزه با حکومت‌های طاغوت و برقراری عدالت در سراسر کره زمین با ظهور حضرت ولی عصر (عج) به طور کامل محقق خواهد شد. همه انسان‌ها مخاطب برقراری عدالت هستند و در حد توانایی و امکاناتشان برای برقراری عدالت، مسئولیت دارند. به همین دلیل، ایشان می‌فرمایند: «این که نسبت به ملت‌های مظلوم، دیگران چه می‌کنند، به ما مربوط

نیست. البته، «به ما مربوط نیست» به این معناست که اگر دیگران به ملت‌های مظلوم کمک نکردند، ما متوقف نمی‌شویم؛ تلاش هم می‌کنیم. انقلاب و امام، این را به ما یاد دادند. یاد دادند که در انجام تکلیف، منتظر دیگران نشویم. «لَا يَضُرُّكُمْ مَن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ!» (سوره مائده / 105). وقتی که شما می‌توانید پا در رکاب وظیفه باشید، باشید؛ ولو ملت‌های دیگر نباشند؛ ولو دولت‌های دیگر اجازه ندهند (امام خامنه‌ای، 1373).

ایشان با بهره‌گیری از کلام و رهنمودهای امام خمینی (ره) که فرمودند: «ما در حمایت از مظلوم نگاه به مذهب طرف مقابل نمی‌کنیم و نکردیم» افزودند: خط امام بزرگوار این بود. امام (ره) همان رفتاری را که با مقاومت شیعه در لبنان داشت، همان رفتار را با مقاومت سنی در فلسطین هم داشت؛ بدون هیچ تفاوتی. ما همان حمایتی را که از برادرانمان در لبنان کردیم، از برادرانمان در غزه هم کردیم؛ بدون هیچ تفاوتی. آنها شیعه بودند، اینها سنی‌اند. مسئله برای ما، دفاع از هویت اسلامی است، حمایت از مظلوم است (امام خامنه‌ای، 1394). ایشان در جای دیگری می‌فرمایند: «ما هر مقداری که بتوانیم از مظلوم حمایت می‌کنیم و هر مقداری که توانایی‌های ما و وسع ما باشد، وظیفه ماست؛ اسلام به ما گفته است: «كُنْ لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا»؛ این سفارش امیرالمؤمنین است. ما نمی‌گوییم: «أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا»؛ این شعار جاهلی است؛ می‌گفتند که اگر برادرت ظالم هم هست یا مظلوم است، باید از او دفاع کنی و حمایت کنی. قرآن این را نمی‌گوید؛ معرفت اسلامی این را منع می‌کند. نخیر؛ ظالم هر کسی بود باید با او مقابله کرد و جلو ظلم او را گرفت؛ مظلوم هر کسی هست باید از او حمایت کرد» (امام خامنه‌ای، 1394). آموزه‌های مترقی اسلام توانسته است در دل خداپاوران نفوذ کرده و فارغ از نژاد، قومیت، دین و مذهب، موجد ایثار و جانفشانی آنها شود. نمونه‌ای دیگر از آموزه‌های مکتب مترقی اسلام و اهل بیت علیهم‌السلام شهید مدافع حرم مسیحی سوری «دانی جورج جحا» معروف به «ابوعرب» متولد روستای

«صیدنایا» از توابع دمشق است. شهید جحا هنگامی که متوجه شد سلفی‌ها قصد حمله و تخریب حرم حضرت سکینه (س)، دختر امیرمؤمنان حضرت علی (ع) را دارند با شناخت از دین اسلام و آموزه‌های آن و ایمان به کلام رهبران مسلمان مانند امام خمینی (ره) که فرموده‌اند: «ما درحمایت از مظلوم به مذهب طرف مقابل نگاه نمی‌کنیم»، برای دفاع از حرم آل الله علیهم السلام با پوشیدن لباس رزم، هم‌سنگر و هم‌رزم با آنان، شبانه‌روز به دفاع از حرم اهل بیت (ع) پرداخت و سرانجام به درجه رفیع شهادت نائل آمد (پایگاه خبری 598: 1392). شهید جحا می‌توانست با خود بگوید من مسلمان نیستم و اگر تعرضی به مقدسات مسلمانان شده، به من ارتباطی ندارد! اما تفکر والا، اعتقاد به جهان آخرت و لزوم همدردی با هم‌نوعان و احساس خطر برای کل بشریت از جانب تکفیری‌ها موجب شد که این شهید نیز به دفاع از حرم بپردازد و نه تنها جاودانه شود، بلکه تفکرات مادی را نیز تحت تأثیر حرکت شجاعانه خود قرار دهد.

بررسی مجموع دیدگاه‌های موجود در اسلام و اندیشمندانی همچون شهید مطهری، امام خمینی (ره) و حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نشان می‌دهد که یک انسان مسلمان به لحاظ هویت دینی از جایگاه رفیعی برخوردار است که می‌تواند از نعمت بزرگی همچون شهادت در راه خدا بهره‌مند شود. چنین انسانی بی‌شک، نسبت به هم‌نوعان و هم‌کیشان خود نمی‌تواند بی‌توجه بماند. به همین دلیل، در نگاه اسلام و انقلاب اسلامی، انسان دارای وظایفی همچون دفاع از مظلوم در مقابل ظالم است.

واژه‌سازی و فرهنگ‌سازی «مدافعان حرم» (باوری و رای زندگی مادی)

اصطلاح مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم پس از ابداع کاملاً اتفاقی، کم‌کم به یک فرهنگ تبدیل شد و بار دینی و انقلابی بسیار عمیق و تأثیرگذار در جوامع منطقه به خود گرفت. با اینکه دفاع از حرم به گفته خود مدافعان حرم در امتداد هشت سال دفاع مقدس است، اما فرهنگ دفاع از حرم در طول این چند سال ویژگی‌هایی به

خود گرفته است که با سایر واژه‌ها و فرهنگ‌ها متفاوت است. اگرچه شاید کمتر کسی تصور می‌کرد که واژه «مدافع حرم» در بین علاقمندان و شیفتگان ائمه اطهار علیهم‌السلام آنقدر ژرف و فراگیر شده و در کمتر زمانی این تئوری تبدیل به فرهنگی شود که هزاران نفر را از سراسر جهان عازم دیار عراق و شام نماید، اما این اتفاق نادر به برکت ائمه علیهم‌السلام و اشتیاق جوانان و پیران جهان دیده افتاد و جهان را مات و مبهوت نمود. در همین ارتباط حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره دفاع از حریم اهل بیت (علیهم‌السلام) و شهدای مدافع حرم معتقدند: «این موضوع از ماجراهای عجیب و شگفتی‌های تاریخ است که جوانانی از ایران و کشورهای دیگر با ایمان و انگیزه‌ای قوی از همسر جوان، کودک خردسال و زندگی راحت خود می‌گذرند و در یک کشور غریب، در راه خدا مجاهدت می‌کنند و در این مسیر به شهادت می‌رسند. ایمان بالای شهیدان مدافع حرم و صبر و بردباری خانواده‌های آنها، از جمله ابعاد این موضوع شگفت است» (امام خامنه‌ای، 1395). باور به زندگی جاویدان آخرت، از جمله شاخصه‌های شهدای مدافع حرم از هر ملیت و نژادی بود و رفاه اجتماعی نتوانست سد راه آنها شود. نمونه‌ای دیگر از شهدای مدافع حرم طبق سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی، شهید مدافع حرم افغانی «نقیب‌الله هزاره» است. زیرا با وجود آنکه در سوئد بهترین زندگی برایش فراهم بود، عشق اهل بیت (ع) و دفاع از حریم اسلام، او را از خانواده جدا نموده، در جمع مدافعان حرم قرار داد و مدال پُر افتخار شهادت را در کشور سوریه دریافت کرد و سرانجام در بهشت زهرا سلام‌الله علیها در تهران، رخ در نقاب خاک کشید. همچنین شهادت شهید مدافع حرم کانادایی «حمزه علی یاسین» بیانگر این است که عشق و علاقه به سیدالشهدا مختص به یک کشور خاص نیست. حمزه که در شهر مونترال، دومین شهر بزرگ کانادا پس از پایتخت در 27 ژانویه 1994 میلادی به دنیا آمده بود، به عنوان مدافع حرم عزم سوریه شد و سرانجام در روز جمعه سوم مرداد 1393 به شهادت رسید (طایری، 1397: 162 و 164). اینها نمونه‌هایی از دریای بیکران مدافعان حرم و

عاشقان اهل بیت عصمت و طهارت هستند که از زندگانی مرفه دنیا و مادی چشم پوشی کرده و با ترسیم افقی روشن برای بشریت، جاودانه می‌شوند.

مدافعان حرم و شهدای مدافع حرم رشادت‌هایی کردند که ثمره آن به وجود آمدن همگرایی در منطقه و ایجاد آرامش و امنیت نه تنها برای مردم منطقه بلکه برای بشریت بود. ترورهای کور و به خاک و خون کشیدن مردم کشورهای مختلف در قاره‌های اروپا، آفریقا و آسیا موجب نگردید تا مدافعان حرم بگویند شهر ما یا کشور ما و یا حتی منطقه ما در آرامش و امنیت است، پس چه دلیلی دارد که ما برای دیگران جانفشانی کنیم؟! آنها خود را برای بشریت فدا کردند و این ایثار و از خودگذشتگی موجب سربلندی و ماندگاری آنها و به وجود آمدن همگرایی در منطقه گردید که نه دوست و نه دشمن می‌تواند آثار با برکت آن را انکار کند. این مسئله تا حدی تأثیر فرامرزی و فرامنطقه‌ای داشته است که بعضاً کشورهای حامی تروریسم داعشی و تکفیری به دلیل خفتی که متحمل شدند و ترس از متهم شدن به اینکه حامی تروریسم بوده‌اند، مواضع خود را تغییر داده و اگرچه به ظاهر، علیه تکفیری‌ها موضع‌گیری کرده و از ادعاهای خود مبنی بر سرنگونی دولت سوریه عقب نشستند.

همان‌گونه که مشهود است رسانه‌های بیگانه نیز نتوانسته‌اند چشمانشان را بر روی حقایق بسته و آنها را نادیده انگارند. زیرا شهدای مدافع حرم عقلیه بنی‌هاشم زینب کبری سلام‌الله علیها به دلیل مظلومیتی که دارند در دل جهانیان محبوب شده و مورد احترام هستند. این مسئله نشان می‌دهد هرکس برای رضای خدا کار کند، اگر خودش هم نخواهد، خداوند او را در چشم مردم عزیز و محبوب می‌کند. این وعده خداوند حکیم است. شهادت محسن حججی‌ها آنچنان بر جوامع بشری تأثیر عمیقی گذاشت که دوست و دشمن از مظلومیت، صلابت و شجاعتش گفته و او را ستودند و صحنه دستگیری و بردن او به مسلخ توسط شقی‌ترین مردم (داعش) را به صحنه نبرد کربلا تشبیه نمودند و تشبیهی از این زیباتر

نیست. چرا که محسن حججی تربیت‌یافته مکتب سرور و سالار شهیدان عالم، امام حسین علیه‌السلام است. این مظلومیت‌ها و شجاعت‌ها موجب رویش‌های بسیاری در بین جوانان کشورهای منطقه و حتی فرامنطقه‌ای گردید و داوطلبان حضور در جبهه نبرد با داعش و تروریسم تکفیری را چندین برابر نمود. به گونه‌ای که دیگر مرزهای جغرافیایی برای آنها بازدارنده و مانع محسوب نمی‌شد.

تأثیر امنیتی مدافعان حرم بر معادلات منطقه

آنچه مدافعان و شهدای مدافع حرم را گرد یک محور برای مبارزه و جانفشانی متجمع نمود، اهمیت حرم و جایگاه حرم ائمه علیهم‌السلام در آموزه‌های قرآنی و اسلامی بود. بدین منظور ابتدا اهمیت و جایگاه حرم ائمه علیهم‌السلام را در آموزه‌های قرآن و اسلام و سپس جغرافیای سیاسی اسلامی را برمی‌شمریم.

اهمیت و جایگاه حرم در اسلام

هدف اصلی بعثت انبیای الهی ارائه طریق به انسان‌ها برای رسیدن به کمال است. این مسیر تکاملی در جهت اتصاف و اتصال انسان به خدای سبحان معنا پیدا می‌کند. از این رو، همه انسان‌ها در زندگی صیوررتی دارند که تا بی‌نهایت نیز ادامه دارد. چنان که در قرآن آمده: «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» (سوره بقره/ 156). این حرکت یعنی از خدا آمدن، قوس نزول، و رفتن به سوی خدا، قوس صعود و برای تمامی موجودات، از جمله انسان‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است: «وَاللَّهِ الْمَصِيرُ» (فاطر: 18) و بازگشت فقط به سوی خداست (خاکرند، 1395: 98). آدمی باید در فضا و محیطی امن قرار گیرد تا امکان رشد و پرورش استعدادهای الهی خود برای طی این طریق را بیابد. از این مکان امن به عنوان «حرم» یاد شده است. حرم نمونه‌ای از آرمان‌شهر اسلامی، ثمره و محل رویش انسان است که می‌توان آن را بهشتی زمینی نامید (همان: 1395: 97).

حضرت ابراهیم (ع) در دعاهای خود درباره حرم، امنیت را به عنوان اصل

اساسی درخواست می‌کند: «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» (سوره بقره/ 126). هنگامی که ابراهیم عرض کرد: پروردگارا، این شهر را محل امن و آسایش قرار ده و اهلش را که ایمان به خدا و روز قیامت آورده‌اند، از انواع روزی‌ها بهره‌مند ساز و نیز می‌فرماید: «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ» (سوره ابراهیم/ 35). ابراهیم گفت: پروردگارا، این شهر را ایمن گردان و مرا و فرزندانم را از پرستیدن بتان دور دار، به یاد آرا!

حرم جایی است که مورد حُرمت و احترام است و شکستن حرمت آن روا نباشد؛ مانند مکه و مدینه (قرشی، 1371: 124). واژگان حرم یا حرم‌الله یا حرم مکی معمولاً به منطقه‌ای در حریم خانه کعبه تا محدوده‌ای معین اطلاق می‌شود (جوهری، 1396). بنابراین زمانی اطلاق حرم بر یک مکان یا زمان قرار می‌گیرد که یک اتفاق بهشتی و آسمانی بر محور انسان کامل در آن ظرف زمانی یا مکانی قرار گیرد. هر چه آن فرد یا اتفاق بهشتی‌تر باشد، به مفهوم حرم نزدیک‌تر است (خاکرند، 1395: 103 و 106). همین رفتارهای ناشی از ویژگی حرم ائمه اطهار(ع) است که موجب شده افراد مختلف از کشورهای گوناگون برای دفاع از حرم اهل بیت(ع) راهی سوریه و عراق شوند.

جغرافیای سیاسی اسلام

جهان اسلام دربرگیرنده محدوده وسیعی است که از ساحل غربی اقیانوس اطلس در آمریکای جنوبی تا سواحل غربی اقیانوس آرام در قاره آسیا امتداد دارد. این وسعتی که کشورهای اسلامی را در خود جای داده، از نظر موقعیت جغرافیایی و گستردگی طولی و عرضی، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است و بخش‌های وسیعی از دو قاره آسیا و آفریقا و بخش‌های کوچکی از قاره اروپا و آمریکا را شامل می‌شود

(گلی زواره، 1385: 160).

کل جهان اسلام با وسعتی بیش از 32 میلیون کیلومتر مربع حدود 22 درصد از مساحت خشکی‌های کره زمین را دربرمی‌گیرد¹ و حدود سه برابر قاره اروپا و نزدیک به چهار برابر وسعت قاره اقیانوسیه است که این وسعت و موقعیت نسبی و ریاضی از منظر جغرافیای سیاسی و دیدگاه‌های ژئوپلیتیکی حائز اهمیت است. در نظام حقوقی اسلام، سرزمین‌هایی که در قلمرو اسلام و تحت نفوذ احکام آن باشند، «دارالاسلام» خوانده می‌شود و نظام حقوقی حاکم بر آن، ناشی از حقوق مسلمانان در برابر یکدیگر است. علامه حلی دارالاسلام را چنین تعریف کرده است: سرزمین‌هایی که حکم اسلام در آن نفوذ دارد و اجرا می‌شود (حلی، 1419: 340). در دارالاسلام، مرزهای جغرافیایی و اختلافات نژادی و طبقاتی وجود ندارد و همگان بندگان خدا و در برابر فرمان او تسلیم هستند.

انقلاب اسلامی ایران حرکتی مبتنی بر بازگشت به خویشتن و تأکید بر هویت فراموش شده اسلامی در جهت برخورد با جوانب مختلف حیات بشری و در خلاف جهت منافع و اهداف شرق و غرب (کدیور، 1372: 99) و نیز حرکت نوگرایانه فرهنگی در راستای احیای هویت اسلامی، نه تنها در ایران، بلکه مطرح ساختن آن در جهان به عنوان مکتب حیات بخش و الگوی تمام عیار سعادت و رفاه دنیوی و اخروی بوده است (پوراحمدی، 1386: 96). انقلاب اسلامی با احیای تفکر اسلامی، نقش اسلام و مسلمانان را در عرصه‌های مختلف برجسته ساخته و عنصر هویت اسلامی را به عنوان واقعیتی پذیرفته شده در برابر هویت جهان‌شمول غرب قرار داده است. بر این اساس، از جمله مهم‌ترین تحولاتی که با وقوع انقلاب اسلامی و تداوم آن رخ داد، می‌توان به تحول در ژئوپلیتیک انسانی و سیاسی اشاره کرد که به واسطه تغییر در نظام بین‌الملل، ایجاد نظم نوین

1. برای مختصات جغرافیای جهان اسلام رک: اطلس جامع جهان تا میز 2005 (The Times comprehensive atlas of the world)، اشیگل (SP.iegel)، ش 1، 1998، ص 26، نقشه کمربند سبز و نیز رک: زوکه، 2007، ص 17.

منطقه‌ای و تحول در جهان اسلام شکل گرفت (طایری، 1397: 64). در همین راستا تلاش ایران شکل دادن به یک نظم نوینی در منطقه غرب آسیا با محوریت کشورها و ملت‌های منطقه و در تقابل با نظام سلطه استوار گردید که وضعیت فعلی منطقه استراتژیک غرب آسیا و شکل‌گیری محور مقاومت که از نژادها، گروه‌ها، ادیان و مذاهب مختلف دولتی و غیر دولتی در آن حضور پیدا کرده و یک کمر بند استوار امنیتی را تحت عنوان «محور مقاومت» شکل داده‌اند را می‌توان در همان راستا ارزیابی کرد.

انقلاب اسلامی ایران به دلیل جذابیت شعارها، اهداف، روش‌ها، محتوا، نتایج و سابقه مشترک دینی و تاریخی و نیز شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی، پدیده‌ای تأثیرگذار در جهان اسلام بود (اسپوزیتو، 1382: 244). تفکر انقلاب اسلامی در لبنان به عنوان یک اندیشه و ایده فراگیر مورد توجه قرار گرفت و زمینه‌ساز تحولات جدی شد و گروه‌های اسلامی شیعه، مانند جنبش «حزب‌الله» و «امل» و... تحت تأثیر مستقیم انقلاب ایران رشد کردند. خروج اسرائیل از جنوب لبنان در سال 2000 و پذیرش قطعنامه 1701 از سوی اسرائیل در سال 2006 و موارد دیگری از این دست موفقیت‌های حزب‌الله لبنان و مقاومت اسلامی را می‌توان از نتایج و برکات انقلاب اسلامی در تأمین امنیت دانست.

قبل از انقلاب ایران، شیعیان عراق با وجود اکثریت بودن، کمترین سهم را در قدرت و ساختار سیاسی داشتند. از همان روزهای اولیه آغاز انقلاب و انعکاس اخبار آن توده‌های مردم عراق به ویژه شیعیان واکنش‌های چشمگیر از خود نشان دادند (Juan: 2003). اما رژیم عراق با مخالفان، به ویژه شیعیان به شدت برخورد و آیت‌الله محمدباقر صدر و خواهرش را اعدام کرد (حشمت‌زاده، 1387: 86، 121 و 122). یا قیام‌های مردمی مردم افغانستان در شهرهای هرات و کابل در سال 1979 نمونه‌های اولیه و مهم از شیوه‌های جهادی مردم مسلمان ایران بود که فضای مبارزه مردم مسلمان افغانستان را دچار تحولی بنیادین کرد (شهبازی، 1367: 136 تا 139).

شیعیان در حقیقت، پس از یک دوره فترت و سستی، با ظهور انقلاب اسلامی از خواب غفلت بیدار شدند و هویت تازه‌ای یافتند؛ زیرا پیروزی انقلاب ایران آنان را با الگوی عینی یک جنبش شیعی آشنا کرد و درهای تازه‌ای به روی آنان گشود (متقی‌زاده، 1384: 200). به این ترتیب، انقلاب ایران نقطه عطفی در احیای هویت دینی شیعیان و حتی در نگاهی کلی‌تر، هویت دینی مسلمانان پدید آورد و تشیع و اسلام را در قلب حوادث و اخبار جهانی قرار داد (پارسانیا، 1376: 377) و نظریه ولایت فقیه را به عنوان فرآورده الگوی شیعی اسلام سیاسی معرفی کرد (میرموسوی، 1384: 407) و شیعه و سنی را در منطقه گرد پرچم اسلام متجمع نمود تا سپر امنیتی و دژ مستحکمی در برابر دشمنان شوند.

مدافعان حرم با تمسک به آیات الهی قرآن کریم، آموزه‌های دین مبین اسلام، پیروی از سید و سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین علیه‌السلام و رهنمودهای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مقام رهبری انقلاب اسلامی، به مبارزه با گروه‌های تکفیری و تروریستی پرداختند؛ زیرا خداوند به مومنان اجازه داده در مقابل ظلم و ستمی که کفار و مشرکان روا می‌دارند، دست به جهاد بزنند. یک مورد از این ستم مشرکان، آواره کردن و اخراج مسلمانان از شهرها و خانه‌هایشان است؛ همان اتفاقی که در سوریه و عراق روی داد و پیشتر در فلسطین، بوسنی و لبنان نیز رخ داده بود. از این رو، گام نهادن مدافعان حرم در مسیر جهاد و ایجاد امنیت و آسایش برای هم‌نوعان خود، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قابل توجه آنها نیز به حساب می‌آید؛ زیرا مدافعان حرم، مؤمنان واقعی به شمار می‌آیند که جزو رستگارترین بندگان خدا هستند.

گسترش تفکر تکفیر و رشد قارچ گونه گروه‌های فرقه‌گرا و تکفیری که توسط کشورهای بیگانه از جمله آمریکا، رژیم صهیونیستی و عربستان سعودی مورد حمایت قرار داشتند و کشتن مسلمانان سنی و شیعه را به عنوان «عدو قریب» واجب دانسته و از مبارزه با رژیم صهیونیستی که دشمن حقیقی اسلام و مسلمانان

است به عنوان «عدو بعید» پرهیز می‌کردند، موجب گردید تا جوانان غیرتمند اعم از مسلمان و مسیحی از هر قوم و مذهبی به سمت عراق و خصوصاً سوریه سرازیر شده و به قطع دست‌های پلید تکفیری‌ها و داعشی‌ها مبادرت ورزند.

از دلایل مهم دیگری که مدافعان حرم را از سراسر جهان به سوریه و عراق کشاند، اهانت و تخریب حرم اهل بیت (ع) و سایر اماکن مقدس مسلمانان توسط وهابی‌ها و تکفیری‌ها بود. بعضی از محرّمات و واجباتی که در نظر شارع و متشرعه در غایت اهمیت است، مثل انهدام کعبه و مشاهد مشرفه به گونه‌ای که اثر آن محو شود و امکان بازگشتش نباشد و...، قول به حکومت نفی حرج یا ضرر و غیر این دو، بر ادله این واجبات و محرّمات - به مجرد تحقق عنوان حرج و اضطرار و اکراه و ضرر و تقیه - از مذاق شارع بعید است (امام خمینی: 12). اگر حرم و کعبه و مسجد و محراب، سنگر و پشتیبان سربازان خدا و مدافعان حرم و حرمت انبیاء نیست، پس مأمّن و پناهگاه آنان در کجاست؟ (امام خمینی: 316). باتوجه به حمله سلفی‌های وهابی به حرم امامان شیعه و سایر اماکن مقدس، شیعیان کشورهای مختلف سراسر جهان اسلام، از سال 2012 برای حفظ و دفاع از حرم شیعیان به این دو کشور عزیمت کردند؛ چنان‌که مبارزه این شیعیان در اطراف حرم به اصلی‌ترین صحنه جنگ با افراطی‌های مسلح تبدیل شد، به طوری که بیشترین تعداد شهدای شیعیان در مناطق اطراف حرم، به‌ویژه حرم حضرت زینب (س) به وقوع پیوست (Nizar al-Bayruti, 2013) که این نیز نشأت گرفته از آسیب به هویت دینی و مذهبی مسلمانان خصوصاً شیعیان، اتحاد و همبستگی آنها و به خطر افتادن امنیت و آسایش آنها است. بنابراین اگر مسلمانان قوی نبوده و فاقد تشکل و هماهنگی باشند، از جانب دشمنان آسیب‌پذیر خواهند بود. همان‌گونه که در سوریه، عراق و... هیچ چیز آنها در امان نبود. از جمله اماکن مقدسه که توسط وهابی‌ها و تکفیری‌ها مورد اهانت و تخریب قرار گرفته است می‌توان به:

✓ تخریب قبور ائمه مظلوم بقیع (ع)

- ✓ تخریب قبور امامین عسکریین (ع) در سامرا
 - ✓ تلاش برای تخریب حرم مطهر حضرت زینب (س) و سیده سکینه (س) در سوریه
 - ✓ نبش قبر حجر بن عدی در سوریه
 - ✓ تخریب مزار اویس قرنی، عمار یاسر و وابصه بن معبد الاسدی در سوریه
 - ✓ تخریب قبور نوادگان
 - ✓ اهل بیت (ع) و صحابی پیامبر (ص) در لیبی
 - ✓ تخریب قبور علمای سایر مذاهب و ادیان توسط وهابیون اشاره کرد.
- در این میان باید اذعان کرد انقلاب اسلامی ایران دستاورد خون هزاران شهید مظلوم است و شهدای حرم واقعاً مظلوم مضاعف هستند و نباید آنها را فراموش کرد (مکارم شیرازی، 1395). بنابراین، همان‌گونه که شهادت مظلومانه امام حسین (ع) و فرزندان پیامبر (ص) خط بطلانی بر چهل سال تبلیغات مسموم بنی‌امیه بود که با نیرنگ و فریب، خود را دولت اسلامی جا زده بودند، و توانست چهره اسلام واقعی را به مردم نشان دهد و نقاب از چهره دروغ‌گویان اموی بردارد و نامشروع بودن سلطنت آنان را به اثبات رساند (عاشورا، 685). مظلومیت شهدای مدافع حرم نیز به نوبه خود ماهیت پلید حامیان اسلام تکفیری و مروجان خشونت و افراطی‌گری در جهان اسلام را برملا ساخت. کسانی که در زمان دفاع مقدس از انقلاب اسلامی شکست خوردند، در سوریه و عراق نیز از جبهه مقاومت اسلامی به رهبری ایران شکست خوردند (مکارم شیرازی، 1395). اینها به دنبال جبران شکست‌های نظامی و امنیتی خود و هم‌پیمانانشان در منطقه‌اند. محور غربی، عبری و عربی به عنوان دشمنان نظام اسلامی طرح‌های ضد امنیتی منطقه که در اصل هدفشان نابودی جمهوری اسلامی است را به دست عوامل فریب‌خورده خود یعنی داعش و تکفیری‌ها به اجرا می‌گذارند.
- صیانت از حریم اسلام ناب محمدی (ص)، مرهون ایثارگری شهدای مدافع حرم است. حمایت‌های همه‌جانبه کشورهای خارجی از گروه‌های تروریستی - تکفیری و

توطئه چینی برای تداوم جنگ و درگیری و کشتار مردم مظلوم سوریه نشان می دهد این همان جنگ احزاب است که امریکا، اسرائیل، ترکیه، عربستان سعودی و... به راه انداخته اند. در حال حاضر، کشورهای مختلف دست به دست هم داده اند و می خواهند نظام سوریه و جبهه مقاومت را ساقط و اسلام را نابود کنند؛ لیکن در این جنگ احزاب همگی آنها ناکام خواهند شد (مکارم شیرازی، 1391).

بدیهی است جنایات داعش و سایر گروه های تروریستی تکفیری به اسلام هراسی دامن می زند؛ لذا باید دست به دست هم داد و ریشه اش را سوزاند (مکارم شیرازی، 1395). اگر مدافعان حرم در عرصه دفاع از حرم حضور نداشتند، امروز شاهد تسلط دشمنان بر مناطق مهمی از جهان اسلام و تضعیف اسلام اصیل بودیم (مکارم شیرازی، 1395). لذا عزت جامعه اسلامی بر هر چیز مقدم است و هر بهایی برای آن پرداخته شود، بجاست. امام حسین (ع) در حادثه خونین کربلا فرمود: «لا والله لا أعطیکم بیدی إعطاء الذلیل و لا أقر لکم اقرار العبید: نه، به خدا سوگند، دست ذلت در دست شما نمی گذارم و همچون بردگان تسلیم نمی شوم، بلکه می جنگم و سربلند شربت شهادت را می نوشم.» (بحار الانوار، ج 45، ص: 7).

اینچنین است که امنیت، عزت و اقتدار نظام اسلامی در جهان، بی نظیر است، و خوشبختانه مردم در امنیت، عزت و اقتدار کامل به سر می برند. این دستاورد مهم در حالی است که عوامل تهدیدکننده بسیاری در منطقه وجود دارد (مکارم شیرازی، 1396). اما کیست که نداند عزت و امنیت امروز ایران اسلامی و امت اسلامی، مدیون رشادت ها و مجاهدت های عزت مندانه شهدای مدافع حرم است و هزینه امنیت نظام و انقلاب را شهدا و خانواده آنان پرداخته اند (مکارم شیرازی، 1394). آری شهدای مدافع حرم باعث امنیت، پیروزی، اقتدار و ریشه دار شدن نظام شدند و حق آنان این است که یادشان را گرامی بداریم (مکارم شیرازی، 1394).

حضرت آیت الله خامنه ای در این باره اعتقاد دارند: «آنها نمی دانند چه قدرتی در ایمان به خدا و در اعتقاد به جهاد وجود دارد؛ آثارش را می بینند، اما درست

نمی‌توانند تحلیل کنند؛ لذا به اقدامات دیوانه‌وار دست می‌زنند. این قضیه داعش و این قضیه تروریست‌های تکفیری و مانند اینها، همه از این قبیل است. اینها را در واقع درست کرده‌اند برای اینکه جمهوری اسلامی را شکست بدهند؛ عراق مقدمه بود، شام مقدمه بود؛ مقدمه این بود که بتوانند اینجا را تحت تأثیر قرار بدهند؛ قدرت اینجا موجب شد که اینها در آنجا هم زمین‌گیر شدند؛ وگرنه آنها هدفشان این بود. این کسی که از اینجا بلند می‌شود، می‌رود در عراق یا در سوریه به عنوان دفاع از حریم اهل بیت در مقابل این تکفیری‌ها می‌ایستد، در واقع، دارد از شهرهای خودش دفاع می‌کند. البته نیت آنها خدا است، [اما] واقع قضیه این است؛ این دفاع از ایران است، دفاع از جامعه اسلامی است. مخصوص شیعه هم نیست؛ آن تکفیری‌ها شیعه و سنی نمی‌شناسند؛ سنی را هم می‌زنند. ما در داخل کشور خودمان چقدر از علمای اهل سنت داریم - مرحوم شیخ الاسلام در سندج، مرحوم حسین‌بُر در بلوچستان و علمای دیگر - که همین تکفیری‌ها اینها را ترور کردند و خونشان را مظلومانه بر زمین ریختند. آنها سنی و شیعه نمی‌شناسند؛ آنها هر کسی را که با انقلاب است، هر کسی را که در مقابل استکبار است، هر کسی را که با آمریکا دشمن است، می‌زنند؛ اسمش را هم می‌گذارند جنگ شیعه و سنی (امام خامنه‌ای، 1395).

امروز جزو اولویت‌های اصلی جامعه روحانیت این است که نگذارند کاری را که آمریکا دارد با زحمت انجام می‌دهد، صهیونیست‌ها دارند با زحمت انجام می‌دهند، ما به سهولت این کار را برای آنها انجام بدهیم؛ این را توجه داشته باشید (امام خامنه‌ای، 1394).

در مجموع حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره تأثیرپذیری سایر ملل از انقلاب اسلامی و تأثیرگذاری روحیه دوران دفاع مقدس در مدافعان غیر ایرانی حرم اهل بیت (ع) معتقدند: «امروز مسئله شهدای دفاع از حریم اهل بیت مطرح است؛ این از آن ماجراهای عجیب تاریخ است. ما در دوران جنگ جوان‌ها را تشویق می‌کردیم به

اینکه بروید به میدان جنگ، اجابت می کردند و می رفتند؛ امام (ره) یک سخنرانی می کردند، خیل جوان‌ها راه می افتادند، می رفتند [اما] امروز ما چنین تشویقی نمی کنیم، در عین حال، این انگیزه چقدر قوی است، این ایمان چقدر شفاف است که این جوان از ایران، از افغانستان، از کشورهای دیگر راه می افتد، از همسر جانش، از کودک خردسالش، از زندگی راحتش می گذرد، می رود در یک کشور غریب، در یک خاک غریب، در راه خدا مجاهدت می کند و به شهادت می رسد. این چیز کوچکی است؟ قدم به قدم تاریخ انقلاب اسلامی از این شگفتی‌های تاریخ‌ساز به خود دیده است؛ اینها شگفتی است. انقلاب این است؛ نظام اسلامی این است. این انگیزه‌ها، این ایمان‌ها، این قدرت‌های روحی، این عزم و اراده‌هاست که جمهوری اسلامی را به وجود آورده؛ می شود دست‌کم گرفت جمهوری اسلامی را؟! دشمن‌ها چه خیال می کنند درباره نظام جمهوری اسلامی؟ یک پیکره عظیم، همه اقتدار، همه توانمندی؛ جمهوری اسلامی را این چیزها تشکیل داده است» (امام خامنه‌ای، 1395).

هنر انقلاب اسلامی این بوده که توانسته است ملیت‌ها و ادیان مختلف خصوصاً مسلمانان و به ویژه شیعیان را در قالب مدافعان حرم اهل بیت علیهم السلام متجمع کرده و لشگری از نیروهای با انگیزه مسلمان را تشکیل و در دفاع از کیان اسلام تسلیح و تجهیز نماید و به این وسیله امنیت خود و کشورهای منطقه را که در حوزه جهان اسلام قرار دارند، تامین نموده و اراده زورگویی را از مستکبران جهان بگیرد. اگر امروز آمریکا و سایر قدرت‌های مسلط اروپایی اراده حمله نظامی به کشورهای که محور مقاومت نامیده می‌شوند را ندارند، واژه‌سازی، فرهنگ‌سازی، شکل‌گیری و گسترش لشکر عظیم مقاومت برای دفاع از کشورهای منطقه است. فرهنگ‌سازی مدافعان حرم توانست تهدید داعش و تکفیری‌ها را به سرعت به فرصتی کم‌نظیر برای جمهوری اسلامی و کشورهای منطقه از جمله: عراق، سوریه، لبنان و... تبدیل نموده و این کشورها را در برابر

مناقشات و ستیزه‌جویی قدرت‌های جاه‌طلب منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای از مصونیت امنیتی و نظامی برخوردار کند.

نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) در طول حیات چهل ساله خود با فراز و فرودهای متعدد داخلی و خارجی مواجه بوده و هست. نفوذ کلام امام و رهبری معظم انقلاب اسلامی در جهان به طور اعم و در جهان اسلام به طور اخص و در غرب آسیا به طور ویژه توانسته است دل‌های عاشق و مستضعفان را شیفته خود کند. کلامی که برخاسته از کتاب خدا یعنی قرآن است. دشمنان این انقلاب الهی از ابتدا سعی در خاموش کردن چراغ فروزان آن داشته و از هیچ دسیسه‌ای فروگذار ننموده‌اند. اما پشتوانه معنوی و تکیه این انقلاب بر وعده خداوند به مؤمنان و پشتوانه فیزیکی مردمی آن موجب شده است تا دشمنان در هر دسیسه‌ای که علیه آن نمودند، خود گرفتار آیند. کشورهای عراق و سوریه به عنوان دو کشوری که مدفن گرامی‌ترین بندگان خاص خداوند بوده، کعبه ی دل‌های عاشق و زیارتگاه علاقمندان خاندان عصمت و طهارت است و در حلقه مقاومت اسلامی در برابر دشمن مستکبر و صهیونیزم قرار دارد، همواره مورد توجه بدخواهان بوده و هست. براین اساس تصمیم محور عبری، غربی و عربی بر این استوار گردید تا این دو کشور را دچار بحران نموده و چند پاره نمایند تا هم نفوذ انقلاب اسلامی را محدود نمایند و هم آنها را به عنوان پاشنه آشیل جمهوری اسلامی هدف قرار داده و از ایران اسلامی جدا کنند.

شکل دهی به جریان‌های تکفیری و داعشی و حمایت برخی از این کشورها از آنها برکسی پوشیده نیست. اما ابتکار عمل جمهوری اسلامی با طرح تئوری مدافعان حرم که در کمتر زمانی به یک فرهنگ نسبتاً فراگیر تبدیل گردید، موجب برهم خوردن نقشه‌های آنها شده و نه تنها کل خاک عراق آزاد گردید، بلکه سوریه نیز که عمده خاکش توسط تروریسم تکفیری و داعشی تسخیر شده بود - به غیر از

ادلب که آن نیز در آستانه آزادسازی قرار دارد - آزاد شد. تئوری مدافعان حرم و شهدای گرانقدر مدافع حرم با تاسی به آیات قرآن، سنت نبوی و سیره ائمه طاهرين عليهم السلام، زمینه‌سازی تحقق حکومت جهانی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و نیز بهره‌گیری از کلام الهی امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای و ابتکار عمل دستگاه‌های مسوول ایران در مدیریت بحران‌ها توانست به سرعت نیرویی عظیم و جان برکف از جوانان کشورهای اسلامی و حتی مسلمانان کشورهای غربی را در دفاع از حرم ائمه عليهم السلام گردآوری کرده و بر تروریسم تکفیری و داعشی غلبه کرده و منطقه را مدیریت نماید.

اخلاص، ایثار، شجاعت و پیروی از اوامر ولی فقیه زمان با تکیه بر فرهنگ عاشورایی امام حسین علیه السلام و انگیزه خدمت در مسیر تشکیل حکومت جهانی امام زمان عجل الله تعالی فرج الشریف، از جمله عوامل مؤثری بودند که توانستند همگرایی منطقه‌ای را با وجود هویت‌های ملی، مذهبی و گروهی متعدد و مختلف رقم زده و تئوری مدافعان حرم را به یک فرهنگ نسبتاً فراگیر تبدیل نموده و لشگری از نیروهای متعهد و انقلابی مسلمانان را رقم بزنند که امروزه این نیروی جان برکف و با انگیزه توانسته است هراسی در دل مزدوران منطقه‌ای و دشمنان خارجی منطقه استراتژیک غرب آسیا به وجود آورد. شکل‌گیری چنین تشکل عظیم و با برکتی ثمره مجاهدت، ایثار و از خود گذشتگی و جدیت مدافعان حرم و خصوصاً شهدای مدافع حرم است. شهدایی که ابتدا در غربت و بدون سر و صدا تشییع و دفن می‌شدند. اما شنیدن اخبار رشادت‌ها شهادت این عزیزان با وجود تبلیغات بیگانگان نه تنها موجب کاهش درخواست مشتاقان اعزام به سوریه نگردید، بلکه موجب افزایش درخواست اعزام و جنگ با تروریسم تکفیری و داعشی گردید و توانست تبدیل به فرهنگ شده و همگرایی منطقه را در بهترین سطح ممکن به وجود بیاورد.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- قرآن کریم، سوره مبارکه ابراهیم، آیه 35.
- قرآن کریم، سوره مبارکه بقره: آیه 156.
- قرآن کریم، سوره مبارکه حجرات: آیه 13.
- قرآن کریم، سوره مبارکه فاطر: آیه 18.
- قرآن کریم، سوره مبارکه مائده: آیه 105.
- قرآن کریم، سوره مبارکه یونس: آیه 19.
- اسپوزیتو، جان ال (1382)، انقلاب اسلامی و بازتاب جهانی آن، ترجمه محسن مدیرشانه‌چی، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- الطاف، احمد (2018)، تصور صحنه کربلا با دیدن عکس معروف «شهید حججی» برایم امکان‌پذیر شد. پایگاه خبری الف. بازبینی شده در Behnegarsoft.com. 2018/5/5.
- الکساندر ونت (1384)، نظریه اجتماعی سیاست بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه
- بحارالأنوار، ج 45، ص 7؛ پیام امام امیرالمومنین (علیه‌السلام)، ج 2
- بلخاری، حسن، تهاجم یا تفاوت فرهنگی، تهران: حسن‌افزا، بی‌تا.
- پارسانیا، حمید (1376)، حدیث پیمانه؛ پژوهشی در انقلاب اسلامی، قم: معاونت امور استادان و دروس معارف اسلامی، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، 1376
- پایگاه تحلیلی خبری 598، شهید مسیحی مدافع حرم اهل بیت در سوریه که بود؟، 1392/4/12.
- پایگاه خبری فرهنگ انقلاب اسلامی، احمد جلالی، پنجمین شهید مدافع حرم از سبزوار، صبح امروز به جمع یاران شهیدش پیوست، فرهنگ‌نیوز، 1395/9/22.
- پناهی، محمدحسین (1385)، «ارزش‌های جهاد و شهادت در شعارهای انقلاب اسلامی»، نامه علوم اجتماعی، ش 29: زمستان.
- پوراحمدی، حسین (1386)، انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی ایران در بازتاب فرایند جهانی شدن، مؤسسه چاپ و نشر عروج.
- تحولات جهان اسلام، محمد الرافع از فرماندهان ارشد و برجسته تیپ قدس فلسطینی به شهادت رسید، 1395/9/8.
- جام جم (2018)، مصاحبه با پدر، مادر و همسر شهید محسن حججی retrieved
- جرجیس، فواز (1382)، آمریکا و اسلام سیاسی، تصحیح محمدکمال سروریان، تهران: بی‌تا.
- جوادی ارجمند، محمد جعفر، توکلیمان، محسن و قمریان نصرآبادی، ناهید (1393)، بررسی نقش هویت قومی بر امنیت پایدار: مطالعه موردی منطقه کردستان ایران (قومیت کرد)، فصلنامه تحقیقات

- سیاسی و بین‌المللی، شماره 21: زمستان.
- حال و روز مقبره شهید حججی / عکس، به کوشش روزنامه دنیای اقتصاد. بازبینی شده در Fa.ir. 2018/5/5
- حشمت‌زاده، محمدباقر (1387)، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حضور رهبر انقلاب در کنار پیکر مطهر شهید حججی + فیلم به کوشش ایسنا. 2017/9/27. بازبینی شده در 2018/5/5. (fa-IR:2017)
- حلی، حسن بن یوسف (1419)، تذکره الفقها، جلد 9، قم: مؤسسه آل‌البیت.
- خاکرند، شکرالله (1395)، «مفهوم و جایگاه حرم در فرهنگ اسلامی»، فرهنگ رضوی، س 4، ش 14. تابستان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1383)، مجموعه بیانات: بیست و پنجم مرداد.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1394)، در دیدار با رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، 20 اسفند 1394. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1394)، دیدار پدر شهید مدافع حرم اهل سنت با رهبر انقلاب، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، 1394/10/23.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1394)، مجموعه بیانات، بیست و ششم اردیبهشت.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1395)، دیدار جمعی از خانواده‌های شهدای هفت تیر و شهیدان مدافع حرم، 1395/4/5، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی - فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1394)، بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت (ع) و اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی: بیست و ششم مرداد.
- خامنه‌ای، سیدعلی (1373)، مجموعه بیانات: سی و یکم فروردین.
- خبرگزاری اهل بیت (ع) (ابنا)، تشییع پیکر شهید محمد بدرینود، مدافع حرم سوری در جوار حرم حضرت زینب (س)، 1395/8/16.
- خبرگزاری تسنیم، دیدار پدر شهید مدافع حرم اهل سنت با رهبر انقلاب، 1395/1/5.
- خبرگزاری فارس، (1394)، مجله فارس پلاس، هفته نامه پنجره: 1394/01/04.
- خمینی، روح‌الله (ره)، الرسائل العشره.
- خمینی، روح‌الله (ره)، صحیفه، ج 20.
- خمینی، روح‌الله، صحیفه: جلد 11.

- داستان اسارت و مرگ بسیجی ایرانی در دوربین داعش، (en-GB) به کوشش 2017/8/12 ش BBC Persian بازبینی شده در 2018/5/5.

- دغافله، عقیل (1386)، نسبت سنجی هویت‌های اجتماعی و الگوهای هویت یابی در جهان امروز، مجله راهبرد، شماره 45: پاییز.

- شهبازی، محمدباقر (1367)، بررسی اجمالی موقعیت کنونی شیعیان پاکستان، نامه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، 1367.

- طایری، سجاد (1397)، انسان، حرم و جغرافیا: شرحی بر انگیزه‌های فراجغرافیایی مدافعان حرم، تهران، اندیشه سازان نور.

- عاشورا؛ ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص 685.

- علی بابایی، غلامرضا (1372)، فرهنگ روابط بین‌الملل، تهران: دفتر مطالعات سیاسی).

- فوکو، میشل (1375)، ایرانی‌ها چه رؤیایی در سر دارند؟، تهران: نشر نی.

- قرشی، علی اکبر (1371)، قاموس قرآن، ج 2، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

- قهرمانپور بناب، رحمان (1387)، بحران هویت صهیونیستی و گذر به هویت پسا صهیونیستی، پژوهشنامه سیاست خارجی، شماره 10: فروردین.

- کاشف الغطا، فاطمه (1389)، امت (community the Ummah)، 7/11/1389، قابل دسترسی در : (pajooh.com).

- کدیور، جمیله (1372)، رویارویی انقلاب اسلامی و امریکا، انتشارات اطلاعات، چاپ اول، تهران.

- گل محمدی، احمد (1392)، جهانی شدن، فرهنگ، هویت، چاپ ششم، تهران: نشر نی.

- گلی زواره، غلامرضا (1385)، جغرافیای جهان اسلام: آشنایی با کشورهای اسلامی و قلمرو اقلیت‌های مسلمان، قم: مؤسسه انتشارات حضرت امام خمینی (ره).

- لک‌زایی، نجف و عیسی‌نیا، رضا (1391)، «انسان‌شناسی مطهری؛ معبری برای سیاست‌شناسی»، فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، ش 15، تابستان.

- متقی‌زاده، زینب (1367)، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس، قم: مؤسسه شیعه‌شناسی.

- مدافعان حرم (1395)، پروانه‌های شهر دمشق، شهید نقیب‌الله هزاره، 1395/2/22.

- مدنی، سیدجلاالدین (1377)، حقوق بین‌الملل عمومی، نشر پایه دار تهران، به نقل از: جایگاه وحدت در سیاست خارجی دولت اسلامی، قابل دسترسی در:

- مطهری، مرتضی (1369)، مجموعه آثار، تهران: صدرا، ج 2.

- مکارم شیرازی، ناصر (1391)، درس تفسیر، شبستان امام خمینی (ره)، حرم حضرت فاطمه معصومه (س)، 1391/5/15.

- مکارم شیرازی، ناصر (1394)، دیدار با رئیس بنیاد شهید و امور ایثارگران، 1394/12/18.

- مکارم شیرازی، ناصر (1395)، دیدار اعضای ستاد تکریم طلاب شهید مدافع حرم، قم، 1395/5/28.

- مکارم شیرازی، ناصر (1395)، کنگره بزرگداشت شهدای روحانی مدافع حرم، 1395/7/8.
 - مکارم شیرازی، ناصر (1395)، متن پیام به همایش «همگرایی علمای اسلام در برابر خطرات تکفیر»، 1395/11/14.
 - مکارم شیرازی، ناصر (1396)، دیدار با فرمانده نیروی انتظامی استان قم، 1396/4/20.
 - ملازهی، علی (1395)، مصاحبه با خبرگزاری تسنیم، (راوی: علی ملازهی برادر شهید عمر ملازهی، 1395).
 - میرموسوی، سید علی (1384)، اسلام، سنت، دولت مدرن؛ نوسازی دولت و تحول در اندیشه سیاسی معاصر شیعه، تهران: نشر نی، 407.
 - ولایتی، تحلیل تجارب همگرایی در جهان اسلام، دانش سیاسی، تهران: 1389، سال ششم، شماره اول، بهار و تابستان ص 158).
 - دلشاد، امیرعلی (1390)، نظریه امت اسلامی: از تئوری تا عمل، پایگاه اینترنتی راسخون).
 - جوهری، اسماعیل بن حماد الصحاح، مصحح: احمد عبدالغفور عطار، بیروت: دارالعلم للملایین، بی تا.
- http://www.noorca.com/index.php?option=com_content&view=article&id=113:1389-12-22-14-32-57&catid=103:1389-12-06-21-45-05&Itemid=78

(ب) منابع انگلیسی

- A. Wendt, "Collective Identity Formation and International State", American Political Science Review, (1994), P.P. 348 – 57.
- Adler, Emanuel and Michael Barnett (1998) "A Frame Work for the Study of Security Communalities" In Security communalities. (Cambridge: Cambridge University Press.
- Arif Rafiq, "Pakistan's Resurgent Sectarian War," Peace Brief 180 (U.S. Institute of Peace, November 2014), <http://www.usip.org/sites/default/files/P.B180-Pakistan-Resurgent-Sectarian-War.Pdf>.
- Associated Press, "Dearborn Man Accused of Supporting Terrorist Group. Hizballah," March 17, 2014, <http://detroit.cbslocal.com/2014/03/17/dearborn-man-accused-of-supporting-hezbollah/>.
- Cole, Juan, The Iraqi Shiites, Published in the October/November 2003, Issue of Boston Review, 2003.
- Frank Harvey and Michael Bercher, Critical Perspectives in International Studies, Michigan: University of Michigan Press, 2002, P.P. 1 – 8.
- Frank Wilmer, The Social Construction of the Man, State and War, London: Routledge, 2002, P. 59.
- Hettne, Bjorn and Fredrik soderbaum, (1998), The New Regionalism Approach, Politian 17 (3): 21.

- Hezbollah shiyya Nizar al-Bayruti al-ladhi al-qadha ithna al-difa al-muqaddas," al-Khabar, June ۲۶, ۲۰۱۳, <http://washin.st/\uqjnz>. See video clip.: "Karar Abed al-Amir Fatlawi Abu Assad's Funeral-P.art ۲," in P.hilliP. Smyth, "RounduP. of Iraqis Killed in Syria, P.art ۱," Jihadology (blog), May ۱۱, ۲۰۱۳, <http://jihadology.net/۲۰۱۳/۰۵/۱۱/hizballah-cavalcade-rounduP.-of-iraqis-killed-in-syria-P.art-۱/>.
- Jeffrey R. Halverson & Steven R. Corman, "EgyP.t and Iran", A tale of two, ۲۱/۰۲/۲۰۱۱.
- Jennifer Mitzen, "Ontological Security in World P.olitics: State Identity and the Security Dilemma." EuroP.ean Journal of International Relations, Vol. ۱۲, No. ۳, (۲۰۰۶), P. ۲۳۹.
- Nawaf al-Qathami, "Haza hu Hizballah al-Saudi," Al-Arabiya, March ۷, ۲۰۱۴, <http://washin.st/۱۸۹Bc۰T>.
- Peter Howard "Constructivism and Foreign P.olicy", P.reented at the Annual Meeting of International P.olitics, (۲۰۰۵).
- Richard Price and Christian Reus - Smith, "Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism", EuroP.ean Journal of International Relations, Vol. ۴, No. ۳, (۱۹۹۸), P.P. ۲۴۱ - ۲۵۷.

